

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Olomouc 2017

Ondřej DANĚK

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

KONFLIKT V BÝVALÉ JUGOSLÁVII A POČÁTKY  
ČESKÉ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE

Bakalářská práce

Ondřej DANĚK

Vedoucí práce: Pavel Kolínský

Olomouc 2017

Mezinárodní rozvojová studia

Prezenční forma studia

## **Abstrakt**

Práce se zabývá působením českých nevládních neziskových organizací v zemích bývalé Jugoslávie v období devadesátých let dvacátého století. Hlavním cílem je popsat počátky české rozvojové spolupráce v daném období.

První část práce má popisný charakter. V kapitole jedna je definována humanitární pomoc a jsou zde popsány její fáze a aktéři. Kapitola dva se zabývá rozvojovou spoluprací. Jsou zde popsány počátky rozvojové spolupráce na našem území, v další části této kapitoly jsou rozebráni aktéři a dělení rozvojové spolupráce.

Druhá část se zabývá historií západního Balkánu s důrazem na válku v Jugoslávii, která je obdobím, kdy se v oblasti začaly angažovat české nevládní neziskové organizace.

Třetí část této bakalářské práce je zásadní. Ve třech kapitolách jsou popsány činnosti tří českých nevládních neziskových organizací v devadesátých letech na území bývalé Jugoslávie. První část se zabývá Charitou ČR. Druhá část se zabývá působením organizace Člověk v tísni. Poslední část je zaměřena na organizaci ADRA ČR. V každé z těchto kapitol je na konci uvedena evaluace jejich projektů. V kapitole osm je zhodnocena činnost těchto organizací.

### **Klíčová slova**

rozvojová spolupráce, humanitární pomoc, válka v Jugoslávii, nevládní neziskové organizace,

## **Abstract**

This bachelor thesis deals with action of Czech Non-Governmental Organizations in the countries of former Yugoslavia in the nineties of twentieth century. Main goal is to describe the beginnings of Czech Non-Governmental Organizations which took place in given period of time.

First part of this thesis has theoretical character. In the chapter one is Humanitarian aid defined. Chapter two deals with development cooperation namely phases and actors. In this chapter are also described the beginnings of development cooperation as categories and actors especially connected with Czech Republic.

The second part of this thesis describes history of the east Balkan with emphasis on time of the Yugoslavia wars, when Czech Non-Governmental Organizations were involved in events.

The third part of this thesis is fundamental. In three chapters are described activities of three Czech Non-Governmental Organizations in the nineties of twentieth century in countries of former Yugoslavia. The first part reflects work of Charita ČR. The second part is connected with activity of organisation Člověk v tísni. The third part describes activity of organisation ADRA ČR. At the end of each chapter is evaluation. In the chapter eight are evaluate activities of these tree Czech Non-Governmental Organizations.

### **Keywords**

development aid, humanitarian aid, Yugoslavs war, Non-Governmental Organizations

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci a veškeré použité zdroje jsem uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne.....

Ondřej DANĚK

## **Poděkování**

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Pavlovi Kolínskému za jeho cenné rady, čas a ochotu, kterou mi věnoval při psaní práce.

# Obsah

Úvod.....	1
Cíl práce .....	3
Metody práce a přehled literatury.....	4
<b>1. Humanitární pomoc .....</b>	<b>5</b>
<b>1.1. Principy a Dobrá praxe humanitárního dárcovství .....</b>	<b>5</b>
<b>1.2. Fáze humanitární pomoci .....</b>	<b>6</b>
1.2.1. Okamžitá pomoc (krizová).....	6
1.2.2. Časná rehabilitace .....	6
1.2.3. Fáze obnovy (a rozvoje) .....	6
<b>1.3. Aktéři humanitární pomoci.....</b>	<b>7</b>
<b>4.4. Humanitární a rozvojová pomoc .....</b>	<b>8</b>
<b>5. Rozvojová spolupráce .....</b>	<b>9</b>
<b>5.1. Vývoj rozvojové spolupráce (pomoci) u nás .....</b>	<b>9</b>
5.1.1. Československá rozvojová pomoc do roku 1989 .....	9
5.1.2. Československo a ČR po roce 1989 a rozvojová pomoc.....	10
5.1.3. Česká rozvojová pomoc od roku 1995 do vstupu ČR do EU.....	10
5.1.4. Česká rozvojová pomoc po vstupu do Evropské unie.....	11
5.1.5. ZRS české republiky v současnosti.....	11
<b>5.2. Chápání rozvojové spolupráce v 90. letech 20. století.....</b>	<b>12</b>
<b>5.3. Aktéři rozvojové spolupráce .....</b>	<b>12</b>
5.3.1. Mezinárodní finanční instituce.....	12
5.3.2. Agentury OSN .....	13
5.3.3. Vlády.....	13
5.3.4. Evropská unie .....	13
5.3.5. Veřejnost, občanská hnutí, neziskové organizace .....	14
<b>6. Historie oblasti západního Balkánu.....</b>	<b>15</b>
<b>6.1. Předosmanské a osmanské období.....</b>	<b>15</b>
<b>6.2. Království SHS .....</b>	<b>16</b>
<b>6.3. Socialistická federativní republika Jugoslávie.....</b>	<b>16</b>
<b>6.4. Válka v Jugoslávii .....</b>	<b>17</b>
6.4.1. Válka ve Slovinsku .....	17
6.4.2. Válka v Chorvatsku .....	18
6.4.3. Válka v Bosně a Hercegovině .....	20
6.4.4. Válka v Kosovu.....	23

<b>7. České neziskové organizace</b> .....	24
<b>7.1. Charita ČR</b> .....	24
<b>7.1.1. Činnost Charity ČR</b> .....	24
<b>7.1.2. Zhodnocení činnosti</b> .....	26
<b>7.2. Člověk v tísní</b> .....	27
<b>7.2.1. Činnost organizace Člověk v tísní</b> .....	27
<b>7.2.2. Zhodnocení činnosti</b> .....	36
<b>7.3. ADRA ČR</b> .....	37
<b>7.3.1. Činnost organizace ADRA ČR</b> .....	37
<b>7.3.2. Zhodnocení činnosti</b> .....	41
<b>8. Zhodnocení činnosti českých nevládních neziskových organizací</b> .....	43
<b>Závěr</b> .....	45
<b>Seznam literatury</b> .....	47
<b>Příloha 1 - Rozhovor s Rudolfem Reitzem</b> .....	51
<b>Příloha 2 - Rozhovor s Martou Fišerovou</b> .....	56



## **Seznam zkratek**

ACP - země Afriky, Karibiku a Tichomořské oblasti s preferenčními vazbami na EU

ADRA - Adventist Development and Relief Agency

ACHO - Arcidiecézní charita Olomouc

BaH - Bosna a Hercegovina

ČSFR - Československá federativní republika

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSR - Československá republika

ES - Evropské společenství

EU - Evropská unie

FAO - Organizace pro výživu a zemědělství

HDZ - Chorvatské demokratické společenství

IFRC - Mezinárodní federace společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce

IOM - Mezinárodní organizace pro migraci

JNA - Jugoslávská lidová armáda

LN - Lidové Noviny

LRRD - Propojení pomoci, obnovy a rozvoje

MDGs - Rozvojové cíle tisíciletí

MVZ ČR - Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

NATO - Severoatlantická aliance

ODA - Oficiální rozvojová pomoc

OECD - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OCHA - Úřad pro koordinaci humanitárních záležitostí

OSN - Organizace Spojených Národů

SAP - stabilizační a asociační proces

SDS - Srbská demokratická strana

SFRJ - Socialistická federativní republika Jugoslávie

SHS - Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

SRJ - Svazová republika Jugoslávie

UNDP - Rozvojový program OSN

UNHCR - Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

UNICEF - Dětský fond OSN

WB - Světová banka

WFP - Světový potravinový program

WHO - Světová zdravotnická organizace

ZRS - zahraniční rozvojová spolupráce

## Úvod

Nedávné události z devadesátých let nejsou příliš často připomínány. Zejména krvavý konflikt známý jako Jugoslávský je odsunut do pozadí. A to zvláště v naší společnosti. Snad proto, že se v té době událo tolik překotných změn. Naše republika se transformovala ze země východního bloku, došlo k poklidnému rozchodu se Slovenskem, kupónové privatizaci, vstupu do NATO, EU a mnoha dalším událostem. Jako kontrast působí právě rozpad Jugoslávie, kde se o poklidném procesu vůbec nedá mluvit. Došlo zde k řadě krvavých válek, k celé sérii konfliktů, víceméně provázaných. Do Jugoslávské války zasáhlo mnoho činitelů, ať už vojensky, jako například mírové jednoty OSN, tak řada vládních a nevládních organizací. Mezi těmito činiteli se nacházela také česká složka. Jednalo se o další znak transformace naší země ve vyspělý stát. Řada obyvatel se zapojila do sbírek na pomoc lidem z válkou zasažených oblastí. Někteří se dokonce zapojili osobně. Začaly fungovat neziskové organizace, které do té doby nemohly působit. Některé navázaly na svou činnost z období první republiky, jiné vznikly jako zbrusu nové. Pojítkem pro ně jsou těžkosti, které musely zvládat. Nemohly vycházet z vlastních zkušeností, vše bylo nové a neznámé. Situace a nálada ve společnosti však jejich vzniku a činnosti přála. Dnes již mohou působit jako zaběhnuté organizace s vlastním zázemím a zkušenostmi, prověřenými časem. A přitom stojí na kořenech získaných v devadesátých letech, v době velkých změn, kdy mnoho věcí vznikalo na koleni a za běhu.

V zemích bývalé Jugoslávie je téma rozpadu stále živé, můžeme narazit na pozůstatky války na mnoha místech. Stačí se vzdálit od turistických destinací, které Češi tak rádi navštěvují, a můžeme zahlédnout rozstřílené domy, stopy po kulkách na fasádách a další hrozivé připomínky války. Mnohaletá představa Balkánu jako sudu střelného prachu stále platí. I když se nám může zdát situace jako poklidná pod povrchem, je to pouze zdání. Rozpad Jugoslávie stále není dořešen a pouze čas ukáže, jak se vyvine do budoucna a zdali vůbec někdy dojde k uspokojivému řešení pro všechny tamější obyvatele.

V důsledku toho že se jedná o nedávné a nanejvýš zajímavé období, které má už své místo v učebnicích dějepisu, je však přesto stále živé, jsem se rozhodl jej zpracovat ve své bakalářské práci. Působení českých neziskových organizací a jejich humanitární a rozvojová spolupráce v této době je velmi poučná. Lze z něj vycítit elán a entusiasmus lidí, jenž se tohoto působení účastnili. Tento elán, který již ve společnosti není tolik znát a občas se zdá, že zcela vyprchal. Také stojí za připomenutí hrůzy války, která proběhla tak blízko od našich

hranic, abychom nezapomněli jak dobré je žít v míru a spolupráci a že, dle slov Leonarda da Vinci, válka je nejbestiálnější šílenství.

## Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je zhodnocení činnosti českých nevládních neziskových organizací, které se zapojili do pomoci během konfliktu v Jugoslávii. Tato práce má za cíl zjistit, zda u zmíněných organizací docházelo k humanitární pomoci a také k rozvojové spolupráci, tak jak ji chápeme z dnešního pohledu. Specifikem tohoto období je, že bylo dosti chaotické. To je důvod, proč je zde položena tato otázka. Proto má tato práce záměr zjistit, zda české neziskové organizace, byly schopné, bez předchozích znalostí a zkušeností implementovat rozvojové projekty. Nutno si však uvědomit, že tato otázka nemá žádný dehonestující záměr. Naopak, se snaží najít zárodky dnešní úspěšné rozvojové spolupráce v ne tak dávných devadesátých letech. Na základě analýzy budou v závěru práce popsány přínosy tehdejší činnosti, jak pro neziskové organizace, tak potažmo pro celou společnost České republiky. Zkoumané období bude od počátku konfliktu, nazývaného také rozpad Jugoslávie, až po předělový rok 2000. Kosovský konflikt do této bakalářské práce zahrnut nebude, jelikož se jedná o zcela novou kapitolu v působení nevládních neziskových organizací v oblasti západního Balkánu. Devadesátá léta byla klíčová nejen pro naši republiku, ale též pro oblast západního Balkánu, i když v tomto případě byla velmi krvavá. Z tohoto důvodu se jim hodlám ve své bakalářské práci věnovat.

V první části práce budou charakterizovány jednotlivé pojmy spojené s neziskovými organizacemi, humanitární a rozvojovou pomocí a jejich chápání dnes a v devadesátých letech dvacátého století. V druhé části práce budou nastíněny všeobecné informace o konfliktu, aby do něj bylo možno zasadit působení neziskových organizací. Historický kontext je v tomto případě důležitý v získání celkového obrazu tehdejší situace. Ve třetí části budou popsány tři nejvýznamnější české nevládní neziskové organizace, které zasáhly do tehdejšího dění. V této kapitole budou také popsány jejich činnosti a projekty.

Předkládaná bakalářská práce pracuje s těmito hypotézami:

- České nevládní neziskové organizace prováděly v zemích bývalé Jugoslávie ve vymezeném období humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci.
- Rozvojová spolupráce, kterou tyto organizace prováděly, lze chápat jako rozvojovou pomoc i z dnešního pohledu.
- Organizace se primárně zaměřovaly na humanitární pomoc.

## Metody práce a přehled literatury

Kapitola o českých nevládních neziskových organizacích byla vypracována po analýze dostupných zdrojů souvisejících s činností jednotlivých aktérů, kteří působili během a po válce v Jugoslávii, v daném časovém rozmezí. Velmi cenným a přesným zdrojem o akcích poskytnutých těmito organizacemi byli jejich výroční zprávy a archiválie. Pro osobní pochopení tehdejší situace byly důležité polostrukturované rozhovory s pamětníky, které jsou uvedeny v příloze. V kapitole týkající se historických událostí byla pozornost věnována válečným operacím i jejich dopadům na civilní obyvatelstvo. Včetně excesů, které se tehdy odehrály, jako násilné vystěhování obyvatel, etnické čistky atd. Též byly zkoumány vztahy mezi jednotlivými národy v oblasti Západního Balkánu a historickým pozadím událostí kompilační metodou. Tato kapitola vychází ze studia nejnovější odborné literatury, která na toto téma u nás vyšla. V závěru jsou na základě syntézy poznatků, získaných evaluací činnosti daných organizací, jejich projekty zhodnoceny.

Při analýze historického kontextu byla využita hlavně česká literatura zabírající se tímto tématem. Jedná se vesměs o obšírná díla z posledních let. V roce 2016 vydaná kniha *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje* od autorů Jana Pelikána, Tomáše Chrobáka, Jana Rychlíka, Stanislava Tumise, Ondřeje Vojtěchovského a Ondřeje Žíly. Dále kniha Miloše Fňukala *Teritoriální politická organizace Západního Balkánu s důrazem na vývoj ve 20. století*. Historií Balkánu, včetně rozpadu Jugoslávské federace se také zabývá kniha Miroslava Šestáka, Miroslava Tejchmana a Jana Pelikána *Dějiny Jihoslovanských zemí*.

K činnosti jednotlivých vybraných organizací nevzniklo mnoho literatury. Některé informace jsem čerpal z knihy rozhovorů se Šimonem Pánkem *Aby dobro neškodilo*. Hlavním zdrojem materiálů však byly, jak již jsem předestřel, výroční zprávy organizací Člověk v tísni, ACHO a dokumenty z archivu organizace ADRA. V případě organizace Člověk v tísni a její činnosti před rokem 1994 ještě s názvem Nadace Lidových novin se právě v Lidových novinách nachází hlavní zdroj o její činnosti. V tomto případě mi pomohlo velké množství výstřížků Lidových novin z bohatého archivu Pavla Kolínského. Domnívám se, že použití tohoto zdroje je relevantní vzhledem ke specifickým podmínkám a vzhledem k tomu, že toto období fungování organizace Člověk v tísni (resp. Nadace LN) nebylo ještě zmapováno.

Teorii detailně popisuje kniha Encyklopedie rozvojových studií a definice pojmů, použil jsem ji z webových stránek Ministerstva zahraničních věcí ČR.

# 1. Humanitární pomoc

Je důležité vymezit si základní pojmy, se kterými se budeme v další části práce setkávat. Nyní se podíváme na první termín - humanitární pomoc, tak jak je chápán v současnosti. Podle Ministerstva zahraničních věcí České republiky humanitární pomoc zahrnuje jak reakci na přírodní či lidmi způsobenou katastrofu, tak pomoc v dlouhodobých (komplexních) humanitárních krizích i při prevenci katastrof (MVZ ČR, 2010). Přesná definice, uvedená v zákonu 151/2010 Sb. o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí zní: „*Humanitární pomoci poskytovanou do zahraničí se rozumí souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky po vzniku mimořádné události, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům*“.

## 1.1. Principy a Dobrá praxe humanitárního dárcovství

Základní vodítkem k poskytování Humanitární praxe je v současnosti deklarace s názvem Principy a Dobré praxe humanitárního dárcovství, schválená ve Stockholmu v roce 2003 řadou vyspělých zemí včetně Evropské komise. Česká republika se k této deklaraci přihlásila v roce 2006. Jsou v ní zakotveny čtyři základní principy:

- Lidskost – princip centrálnosti snahy o záchranu lidských životů a o odstranění utrpení v jakékoliv situaci
- Nestrannost – zásada poskytování pomoci na základě potřeb, bez diskriminace mezi a v rámci postižených populací
- Neutralita – zásada poskytování pomoci bez upřednostňování některé ze stran ozbrojeného konfliktu nebo jakéhokoliv konfliktu, kde dochází k ozbrojeným aktivitám.
- Nezávislost – tento princip vyjadřuje autonomnost humanitárních cílů na politických, ekonomických, vojenských nebo jiných cílech, které mohou mít aktéři ve vztahu k oblastem, kde dochází k realizaci humanitárních aktivit.

Jádrem Humanitární pomoci jsou tedy akce na ochranu civilního obyvatelstva (zejména při humanitární krizi způsobené válečným konfliktem), poskytnutí potravinové

pomoci, vody, hygienického zázemí, přístřeší, zdravotní péče a další pomoci mající za cíl prospět postiženým osobám a usnadnit návrat do normálních životních podmínek a způsobů obživy.

## **1.2. Fáze humanitární pomoci**

Rozlišují se tři fáze poskytování humanitární pomoci, dle Encyklopedie rozvojových studií jsou to tyto:

### **1.2.1. Okamžitá pomoc (krizová)**

Tato fáze se vztahuje na první dny až týdny po katastrofě a zahrnuje zejména elementární pomoc zaměřenou na záchranu životů (nasazení záchranářů, zdravotníků a poskytnutí zdravotnického materiálu) a prvotní podporu přeživších (zajištění jídla, vody, nouzového přístřeší a sanitaci). Základními kroky jsou pátrání, záchrana a evakuace.

### **1.2.2. Časná rehabilitace**

Probíhá v rozmezí přibližně od dvou týdnů až do tří měsíců od vypuknutí katastrofy. Význam časně rehabilitace roste při humanitární krizi způsobené konfliktem. Je zajišťováno náhradní přístřeší, potraviny, voda, zdravotní a psychosociální péče. Zároveň zahrnuje snahu o rychlou obnovu základní infrastruktury (vody, elektřiny, dopravního spojení, zdravotnických zařízení, škol). Během této fáze jsou též vyhodnocovány škody.

### **1.2.3. Fáze obnovy (a rozvoje)**

V kontextu humanitární pomoci trvá zpravidla maximálně do dvou let od katastrofy. Zahrnuje komplexní obnovu přístřeší, veřejných institucí, infrastruktury a zdrojů obživy v postižených oblastech. Zahrnuje aspekt „building back better“ tj. obnova směrem k vyšší úrovni rozvoje než před katastrofou. To je podstatné zejména u méně rozvinutých zemí. Neopomenutelnou součástí fáze obnovy je prevence dalších katastrof<sup>1</sup>. To platí zejména pro oblasti s výskytem extrémních klimatických jevů. Důležitá je i role přijímající země, dělba práce mezi donory i návaznost humanitárních a rozvojových aktivit.

(Dušková et al., 2011)

---

<sup>1</sup> Omezování rizika přírodních katastrof označované v angličtině jako Disaster Risk Reduction (DDR)



### 1.3. Aktéři humanitární pomoci

Aktéry Humanitární pomoci jsou:

1. Bilaterální donoři
2. Mezinárodní organizace (zejména Organizace Spojených Národů včetně jejích agentur)
3. Nevládní neziskové organizace
4. Ozbrojené složky (mohou zajišťovat bezpečné prostředí pro zajištění dodávek humanitární pomoci, v případě, že situace je příliš nebezpečná pro civilní organizace. V tomto případě existuje nebezpečí, že v důsledku tohoto stanou civilní humanitární pracovníci legitimními cíli pro některou stranu konfliktu.

(Dušková et al., 2011)

#### Globální sektory a organizace zodpovědné za humanitární aktivity v jejich rámci

Globální sektor	Vedoucí organizace
Zemědělství	FAO
Správa táborů pro uprchlíky a IDPs <sup>2</sup>	UNHCR (konflikty)
	IOM (katastrofy)
Časná obnova	UNDP
Vzdělání	UNICEF
Nouzová přístřeší	UNHCR (konflikty)
	IFRC (katastrofy)
Nouzová telekomunikace	OCHA/UNICEF/WFP
Zdraví	WHO
Logistika	WFP
Výživa	UNICEF
Ochrana	UNHCR (konflikty)
	UNICEF (katastrofy)
Voda, sanitace, hygiena	UNICEF

Zdroj: MVZ ČR, 2010

<sup>2</sup> Internally Displaced Person, Vnitřně přesídlené osoby

#### 4.4. Humanitární a rozvojová pomoc

V současnosti se dbá na to, aby humanitární pomoc a následná rozvojová spolupráce byly pokud možno provázané. Vychází se z konceptu Návaznosti okamžité pomoci, obnovy a rozvoje<sup>3</sup>. Tento koncept se poprvé objevil v osmdesátých letech dvacátého století. „Základní myšlenkou LRRD je propojit okamžitou pomoc s dlouhodobými rozvojovými programy aby působili společně a poskytlí udržitelnější reakci na krizovou situaci“ (Ramet, 2012).

Nyní je důležité si vyjasnit rozdíl mezi humanitární pomocí a rozvojovou spoluprací. *„Tento rozdíl spočívá v tom, že rozvojové potřeby pokrývají široký okruh dlouhodobých soukromých i společenských aspektů důstojného života, zatímco humanitární potřeby jsou časově i sektorově bezprostředněji koncentrovány kolem elementárního zachování života jednotlivce i komunity“* (Dušková et al., 2011, 104).

---

<sup>3</sup> Linking relief, recovery and development (LRRD)

## 5. Rozvojová spolupráce

Encyklopedie rozvojových studií definuje rozvojovou spolupráci takto: *Rozvojová spolupráce ve svém širším pojetí označuje vnější zásah do rozvojových zemí za účelem pozitivní společenské změny, nejčastěji snížení chudoby. Její kořeny sahají do období po druhé světové válce, a to zejména v reakci na začátek studené války, založení OSN a dekolonizaci. Ačkoliv nezanedbatelná část rozvojové spolupráce je hrazena ze soukromých zdrojů nevládních neziskových organizací anebo přímo poskytována soukromými nadacemi a sbírkami, v médiích bývá často za rozvojovou spolupráci považováno pouze užší pojetí oficiální rozvojové pomoci.*<sup>4</sup> (Dušková et al., 2011, 266).

Oficiální rozvojová pomoc je tok prostředků do rozvojových zemí a do multilaterálních institucí, které jsou poskytnuty oficiálními agenturami, jsou použity s cílem podpořit ekonomický rozvoj a blahobyt v rozvojových zemích, mají koncesionální charakter. ODA je poskytována pouze do zemí uvedených na seznamu příjemců ODA, který sestavuje Výbor pro rozvojovou pomoc<sup>5</sup>. (Dušková et al., 2011, 192). V této bakalářské práci se však zaměříme na pomoc plynoucí zejména z nevládního neziskového sektoru. Tento sektor je v porovnání s ODA mnohonásobně menší, avšak v našem specifickém případě české pomoci za války v Jugoslávii měl tento sektor velký význam. Zejména pro to, že se odehrávala v devadesátých letech, ve kterých se Česká republika transformovala na demokratickou a ekonomicky vyspělou zemi.

### 5.1. Vývoj rozvojové spolupráce (pomoci) u nás

Českou republikou, potažmo do konce roku 1992 Československem, poskytovaná rozvojová spolupráce prošla během let celou řadou změn. V následujících podkapitolách jsou uvedeny milníky těchto změn.

#### 5.1.1. Československá rozvojová pomoc do roku 1989

80. letech ji Československá socialistická republika poskytovala do 136 zemí a to v objemu mezi 0,7 až 0,9 % hrubého domácího produktu (Horký, 2010, 29). Tato pomoc však měla svá specifika. Byla poskytována pouze „mimoevropským socialistickým zemím“ a „zemím přednostního zájmu“. V tomto případě se vůbec nedá mluvit o rozvojové spolupráci, tak jak je chápána dnes. Tato pomoc dokonce zahrnovala vojenské dodávky. Jednalo se jak o

---

<sup>4</sup> official development assistance, ODA

<sup>5</sup> Development Assistance Committee, DAC

hmotnou pomoc, tak o technickou pomoc. Technická pomoc zahrnovala vysílání odborníků do zahraničí. Též byla poskytována řada stipendií na československých vysokých školách, do devadesátých let vystudovalo téměř dvacet tisíc stipendistů (Rozvojovka, 2012). Tato pomoc, po roce 1989 skončila, až na zmíněná stipendia.

Země východního bloku sice neztratily zájem o působení v rozvojových zemích, ale museli čelit vlastním problémům spojeným s reformou společenského, politického a ekonomického systému. Poskytování této pomoci, jak bylo uvedena výše, bylo podle Horkého (2010) často chápáno jako břímě z donucení SSSR. Také část veřejnosti si odnesla averzi k projevům solidarity organizované státem.

### **5.1.2. Československo a ČR po roce 1989 a rozvojová pomoc**

Po sametové revoluci v roce 1989 a konci vlády jedné strany v Československu se situace zásadně změnila. Dřívější vazby byly přerušeny. Až na výjimky došlo k ukončení všech rozvojových projektů (Brusenbauch Meislová, 2012). Československo procházelo řadou změn a nejen pomlčkovou válkou, kdy se řešil název této federativní republiky. V roce 1993 došlo k mírovému rozdělení na Českou a Slovenskou republiku. Po celou tuto dobu zde byly palčivější problémy, než rozvojová spolupráce. V porevolučních letech na cestě k demokracii a volnému trhu na tyto otázky nezbyval čas. Transformace byla nejdůležitější. Svou roli také hrálo negativní dědictví z minulosti. Averze vůči státem organizované pomoci se přenesla i do vedoucích pozic. V důsledku výše jmenovaných činitelů, rozvojová pomoc poskytovaná státem v tomto období oficiálně neexistovala. Pomoc, kterou poskytovaly nevládní neziskové organizace, bude rozebrána v jednotlivých kapitolách, které se hlavním organizacím, které v té době tuto pomoc poskytovaly, obšírně věnují.

### **5.1.3. Česká rozvojová pomoc od roku 1995 do vstupu ČR do EU**

Vstupem České republiky do OECD v roce 1995 nadešla nová éra poskytování rozvojové spolupráce. I když v té době byla Česká republika současně také příjemcem pomoci. Pomoc tedy poskytoval i sama přijímala. Vláda ČR schválila rámec pro poskytování humanitární a rozvojové pomoci v usnesení č. 153/1995 15. března 1995. V tomto dokumentu se Vláda ČR přihlásila k principu solidarity a přijala odpovědnost při řešení globálních problémů. Zahraniční pomoc měla být poskytována podle daných rezolucí OSN a podle zásad OECD. Jednotlivá ministerstva zodpovídala za rozvojové projekty a koordinátorem se stalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR. V tomto dokumentu bylo též stanoveno, že pomoc jak

humanitární, tak rozvojová budou poskytovány buď bilaterálně, nebo multilaterálně. Pro poskytnutí bilaterální rozvojové pomoci Českou republikou byly stanoveny tyto kritéria:

- naléhavost
- vztahy přijímající země k ČR
- úroveň demokracie
- míra využití (efektivnost spolupráce) včetně možnosti kontroly využití

Zdroj: Usnesení Vlády ČR č. 153/1995

Zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci ČR z roku 2002 zhodnotila činnost předcházející praxe a našla řadu negativ. Jako značnou roztržičnost zahraniční pomoci, neefektivní meziresortní spolupráci, chybějící jednotná metodika pro plánování, řízení a hodnocení rozvojových projektů, nevhodný roční cyklus schvalování projektů a nedostatečnou podporu veřejnosti a její malou informovanost o problému. Jako klady naopak shledala dlouholetou tradici poskytování pomoci, obnovenou v roce 1995 a know-how českých odborníků v rozvojových oborech.

#### **5.1.4. Česká rozvojová pomoc po vstupu do Evropské unie**

Významným mezníkem byl vstup ČR do Evropské unie. Bylo nutné změnit poskytování humanitární a rozvojové pomoci (spolupráce). Usnesení Vlády ČR z 31. března 2004 č. 302 nahradilo usnesení č. 153/1995. Nově definovalo zahraniční rozvojovou spolupráci a její cíle, formy a řízení. Navýšilo pravomoci Ministerstva zahraničních věcí ČR. Následně byla ZRS dále zefektivňována.

#### **5.1.5. ZRS české republiky v současnosti**

Podívejme se teď, jak rozvojovou pomoc v současnosti definována zákonem 151/2010 Sb. z 21. dubna 2010: *V tomto zákoně se rozumí zahraniční rozvojovou spoluprací souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispět k odstraňování chudoby v kontextu udržitelného rozvoje, včetně plnění rozvojových cílů tisíciletí<sup>6</sup>), k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, jakož i k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správě věcí veřejných v rozvojových zemích. (MVZ ČR, 2010)*

---

<sup>6</sup> Millennium Development Goals, MDGs

Dříve používané označení rozvojová pomoc bylo nahrazeno v současné době používaným termínem rozvojová spolupráce. Tento termín se objevil po druhé světové válce. Symbolizuje obecnější a širěji pojatý lidský rozvoj a partnerský postoj zúčastněných stran, který vychází z humanitární tradice. Rozvojová spolupráce má za cíl v globálním měřítku zlepšit ekonomické a sociální postavení lidí z méně rozvinutých zemí.

## **5.2. Chápání rozvojové spolupráce v 90. letech 20. století.**

V období, kterým se zabývá tato bakalářská práce, byla rozvojová spolupráce chápána rozdílně, než v současnosti. Přelomovým rokem byl rok 2000 s MDGs, ke kterým se přihlásili všichni významní bilaterální i multilaterální donoři. V současnosti je intencionální (záměrný) rozvoj zaměřen na dosahování střednědobých, nebo krátkodobých cílů. Zpravidla se jedná o 3 - 5 leté projekty, výjimkou nejsou ani jednoleté projekty. Na rozdíl od předchozího chápání je nyní dosahování cílů rozvoje svou povahou velmi technokratické. Rozvojové projekty jsou plánovány a řízeny pomocí projektového cyklu, využívají se matice logického rámce (log-frame) a monitorovací indikátory (Opršal, 2014).

## **5.3. Aktéři rozvojové spolupráce**

Hlavními aktéry jsou vlády rozvinutých západních zemí. Rozvojová pomoc se dělí na bilaterální, ta probíhá mezi dárcovskou zemí a partnerskou zemí, a na multilaterální. V tomto případě dárcovská země přispívá mezinárodním organizacím, jako například OSN nebo WB. Paleta poskytovatelů rozvojové spolupráce je však mnohem širší a je charakterizována množstvím nadnárodních, státních a nestátních aktérů. Trendy se mění, objevila se nová skupina donorů, jejichž vliv narůstá. Jedná se například o Čínu a Indii. V našem zájmu však je podívat se na přehled tradičních aktérů rozvojové spolupráce, jak jsou uvedeni v knize *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají* (Exnerová, 2005).

### **5.3.1. Mezinárodní finanční instituce**

Pod tímto pojmem se myslí Mezinárodní měnový fond, Světová banka a obdobné nadnárodní instituce. Ty mají za cíl regulovat a rozvíjet ekonomický trh (myšleno v globálním měřítku) a podporovat rozvojové země. Jsou jedněmi z nejdůležitějších aktérů rozvojové spolupráce a to díky svému obrovskému vlivu.

### 5.3.2. Agentury OSN

Stejně jako v humanitární pomoci tak i v rozvojové spolupráci mají agentury OSN své nezastupitelné místo. Jde zejména o Rozvojový program OSN<sup>7</sup>. Ten se zaměřuje na tři hlavní oblasti pomoci zemím a to:

- a. udržitelný rozvoj
- b. demokratická vláda a peacebuilding
- c. ochrana obyvatel před přírodními katastrofami a adaptace na klimatické změny (climate and disaster resilience)

Dalšími agenturami jsou Světová zdravotnická organizace (WHO), Dětský fond OSN (UNICEF),

### 5.3.3. Vlády

Vlády konkrétních států patří k důležitým aktérům rozvojové spolupráce. Většina rozvinutých států má vlastní rozvojovou agenturu, která koordinuje rozvojové aktivity. V případě České republiky je to Česká rozvojová agentura (ČRA) pod hlavičkou Czech Aid, která vznikla 1. ledna 2008 a prezentuje se jako „*moderní dárcovská agentura, která propojuje státní sektor a samosprávy, neziskový sektor spolu s univerzitami a v neposlední řadě soukromý sektor.*“ (Česká rozvojová agentura, 2017)

U vlád donorů je kladen důraz na efektivnost, systémovost a dlouhodobou udržitelnost. Pro příjemce je principiální otázkou transparentnost, efektivnost a zodpovědnost při správě poskytnutých prostředků.

### 5.3.4. Evropská unie

Od svého počátku poskytuje vnější pomoc. Tato pomoc má dlouhou historii. Evropské hospodářské společenství působilo ve prospěch rozvojových zemí od 50. let ať už se jednalo o skupinu zemí ACP<sup>8</sup>, nebo po roce 1989 země východního bloku. V souvislosti s konfliktem v Jugoslávii vyčlenila EU prostředky na poválečnou rekonstrukci a to na projekty PHARE a Obnova. Na poválečnou rekonstrukci navázal Stabilizační a asociační proces (SAP).

---

<sup>7</sup> United Nations Development Programme, UNDP

<sup>8</sup> Uskupení zemí Afriky, Karibské oblasti a Pacifiku

### **5.3.5. Veřejnost, občanská hnutí, neziskové organizace**

V poslední době se projevuje rostoucí vliv těchto aktérů. Některé neziskové organizace se stali natolik renomovanými, že jejich názory a kampaně jsou neopominutelné pro vlády států i mezinárodní instituce. Jsou to například Oxfam, Amnesty International, Lékaři bez hranic atd.



## 6. Historie oblasti západního Balkánu

Pro pochopení činnosti českých nevládních organizací během rozpadu Jugoslávie, je nezbytné, abychom se seznámili s širším historickým kontextem a zasadili ji do něj. Tehdejší situace na západním Balkáně měla svou příčinu v hlubších historických souvislostech.

### 6.1. Předosmanské a osmanské období

Oblast Balkánu je už po dobu dva tisíce let místem stálého napětí a konfliktů. Rozpad jugoslávské federace je jedním z řady krvavých dějinných událostí, které se na tomto území odehrály. Během let se v této oblasti střetávalo mnoho národů. Důležitou roli v historii hrála snaha osvobodit se od osmanské nadvlády. Srbsko bylo v tomto směru velmi úspěšné, získalo nezávislost a během svých novodobých dějin úspěšně rozšířilo svůj vliv a územní rozlohu. Dalším aktérem je Slovinsko, které patří do zemí střední Evropy. Během období, kdy bylo součástí Rakousko-Uherské monarchie se dostalo na vysokou životní úroveň a na počátku dvacátého století byl již slovinský národ plně konsolidován. Tato kulturní vyspělost a národní povědomí sehrála důležitou roli během rozpadu Jugoslávie. Též Bosna a Hercegovina se po anexi habsburskou monarchií národně obrodila po předchozím poddanství osmanské říši. Patřila však k ekonomicky zaostalým regionům, a tato situace se nezměnila ani v období Jugoslávie. Klíčovou roli v počátku moderních dějin a samotného formování celého západního Balkánu hrají Balkánské války. V první polovině 20. století balkánské země využili oslabení vlivu Turecka k rozšíření svých území na jeho úkor. Vypukla První balkánská válka. V této válce, která vypukla v říjnu roku 1912, Bulharsko, Srbsko, Černá Hora a Řecko úspěšně obsadili skoro celé evropské Turecko (Fňukal, 2012).

Též byla vyhlášena nezávislost Albánie. Faktem zůstává, že bývalí spojenci měli mezi sebou řadu územních sporů. To vyústilo v krátkou Druhou balkánskou válku, roku 1913, ve která mezi sebou bojovali bývalí spojenci z předešlé První balkánské války. Hranice, které byly vytvořeny po těchto balkánských válkách, daly základ dnešní podobě balkánských států, ale zároveň výrazně destabilizovaly vztahy mezi nimi. Tyto vnitřní rozpory později zapříčinily rozpad Jugoslávie. Sama myšlenka o vzniku jednoho jihozápadního slovanského státu byla poprvé oficiálně vyhlášena na počátku první světové války Srbskem. Tehdejší Srbsko, podporované Ruskem, uvažovalo o rozšíření své moci a vytvoření silného slovanského státu v tomto regionu. Vývoj na Balkánské frontě se však brzy obrátil v neprospěch Srbska. V důsledku toho, podobně jako idea vzniku samostatného Československa, idea o vytvoření nezávislého jihoslovanského státu se podařila uskutečnit

z emigrace na území státu Dohody. Působil zde Jihoslovanský výbor formálně konstituovaný v roce 1915 v Paříži. (Šesták, 1998) Po skončení první světové války bylo vyhlášeno Království Srbů, Chorvatů, a Slovinců (Království SHS) předchůdce Jugoslávie v čele s králem Petrem I. Karađorđevićem. Předjalo mnoho problémů, kterými se vyznačovala federativní republika Jugoslávie, vůdčí roli Srbská, fikci o existenci jednotného národa, politický nepoměr mezi jednotlivými národnostními složkami, atd. V dané době Chorvaté a Slovinci však nebyli schopni svými silami řešit otázku své národní státnosti. Vytvoření společného státního útvaru bylo tedy nutností (Šesták, 1998).

## **6.2. Království SHS**

Existují dvě interpretace tohoto sjednocení, podle první vzniklo Království SHS pouhým rozšířením Srbska a druhé, že Království SHS byl nový stát, jehož vytvořením přestali existovat jak Srbsko, tak státy SHS (Fňukal, 2012) Mezi hlavní rozdíly které tyto státy měly, patřily rozdílné jazyky, odlišná náboženství, kulturní úroveň a hospodářství. Kvůli neutěšené politické situaci zanedlouho provedl král Alexandr I. Karađorđević státní převrat. Ten se odehrál 6. 1. 1929, kdy byl rozpuštěn parlament a zakázány některé politické strany. Také byl zaveden nový název Království Jugoslávie. Částečný politický pluralismus byl obnoven až roku 1931. Za druhé světové války byl západní Balkán obsazen zeměmi Osy. Byl vytvořen formálně samostatný Nezávislý chorvatský stát. Po kapitulaci Jugoslávie se rozvinulo široké osvobozené hnutí. V čele projugoslávsky orientovaného komunistického odboje stál Josip Broz-Tito. Po úplném osvobození území byla Jugoslávie označena jako Demokratická federativní Jugoslávie po volbách do Ústavodárné skupštiny a vytvoření nového parlamentu byla vyhlášena Federativní lidová republika Jugoslávie. Byla zorganizována podle sovětského modelu národnostně heterogenního státu (Fňukal, 2012).

## **6.3. Socialistická federativní republika Jugoslávie**

Federativní lidová republika Jugoslávie v roce 1963 přejmenovaná na Socialistickou federativní republiku Jugoslávii trvala od roku 1946 do roku 1992. Po rozchodu se Sovětským svazem v roce 1948 se z Jugoslávie stala země, která se oprostila od vlivu Moskvy. Situace se tedy od zbytku východního bloku vyvíjela dosti odlišně. Období socialismu v Jugoslávii nejde opominout.

*„Období komunismu nacionalismus v jihovýchodní Evropě dočasně utlumilo, i když nacionalistické principy nebyly zcela opomíjeny. Heslem Jugoslávie Josipa Broze Tita bylo*

„jednota a bratrství“, *Princip jugoslávské federace spočíval na vzájemném vyvažování jednotlivých republik a autonomních hnutí*“ (Rosůlek, 2015). V druhé polovině sedmdesátých let však Jugoslávie začala upadat do vážné hospodářské krize. Tak jak se chýlil život Josipa Broze Tita ke konci, tak se blížil i konec samotné Jugoslávie. Příznaky byla vysoká zadluženost země, inflace, nezaměstnanost, odchod Jugoslávčů do zahraničí. Konec tohoto státu se neodvratně blížil. Všeobecně je rozpad SFRJ přisuzován působení politických, národnostních, ekonomických a státoprávních faktorů. V roce 1974 po přijetí nové ústavy narostla autonomie šesti svazových republik a Vojvodinské a Kosovské oblasti. Dá se s jistotou tvrdit, že Jugoslávie osmdesátých let byla mnohem méně homogenní a provázaná, než ta z počátku Titovy vlády. Obavy ze sovětské agrese, které také držela národy Jugoslávie pohromadě, byla po nástupu Michaila Gorbačova již vysoce nepravděpodobná.

Tento rozpad vyústil v nejkrvavější válku na Evropském území od konce druhé světové války.

## **6.4. Válka v Jugoslávii**

Prvním válkou v celé sérii konfliktů provázejících rozpad Jugoslávie byla válka ve Slovinsku a brzy po ní následovala ta v Chorvatsku.

### **6.4.1. Válka ve Slovinsku**

Na území Slovinska proběhla tzv. Slovinská válka za nezávislost na přelomu června a července 1991. Vedla k ní snaha osamostatnit se, jasně vyjádřená referendem z 23. prosince 1990, při kterém se 88,2% voličů vyjádřilo pro samostatnost (Pelikán et al., 2015). Během ní se střetly slovinské síly složené z Teritoriální obrany a policie a jugoslávská JNA v řadě vojenských šarvátek. V porovnání s válkou v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině se však nejednalo o velký konflikt. Čísla mluví samy za sebe. Během desetidenních bojů zahynulo šest příslušníků slovinských ozbrojených sil a 39 vojáků JLA (Šesták, 1998). Politické vedení země v Lublani dokázalo velmi šikovně přiklonit mínění veřejnosti i zahraniční na svoji stranu. V rámci Jugoslávie patřilo Slovinsko po všech stránkách k těm nevyspělejší oblastem. To mimo jiné přispělo k následnému snadnému uznání samostatnosti. Snahou o zachování existence Jugoslávie a najetí kompromisu byla dohoda z Brioni. Tato dohoda pozastavila platnost vyhlášení nezávislosti Slovinska a Chorvatska po dobu tří měsíců a měla zajistit po tuto dobu klid zbraní. Jugoslávie se měla reformovat, k tomu však již nedošlo. Po vypršení

tohoto moratoria, na podzim roku 1991, Slovinsko nabylo nezávislosti, což se obešlo již bez konfliktů.

#### **6.4.2. Válka v Chorvatsku**

Chorvatsko v rámci Jugoslávie patřilo, stejně jako Slovinsko, k nejrozvinutějším republikám, avšak tato válka způsobila Chorvatsku velkou stagnaci. V chorvatské válce se jednalo se o vyústění napětí mezi Chorvaty a Srby. Na chorvatské straně usilovala nacionalistická strana HDZ, vzešlá jako vítěz prvních svobodných voleb v roce 1990, o nezávislost. Zájmy chorvatských Srbů zastupovala politická strana SDS. Chorvatský parlament přijal řadu ústavních dodatků, v nichž mimo jiné byla ústavní formulace Chorvatska jako „národní stát chorvatského národa a stát příslušníků dalších národů a národnostních menšin, kteří jsou státními občany“ což vedlo k ohrazení se ze strany chorvatských Srbů. Kompromisu i přes jisté snahy nebylo dosaženo. Strana SDS se radikalizovala. Během vlády HDZ v letech 1990-1991 docházelo k čistkám, během nichž byli Srbové propouštěni ze státních služeb. Státní televize a rozhlas byli plně pod kontrolou chorvatské vlády. Chorvatští Srbové viděli naději v připojení k Srbsku. Na etnicky smíšených územích docházelo k nepokojům, byl například zablokován veškerý silniční i železniční provoz ze Záhřebu do Splitu, Zadaru a Šibeniku (Pelikán et al., 2015). SDS se dostalo podpory ze sousedního Srbska a to ze strany Slobodana Miloševiče. Ten, po úpadku vlivu federální vlády, získal jako mocenskou základnu Srbsko. Došel k názoru, že záchrana Titovy Jugoslávie a její přeměna v poměrně centralizovaný stát není možná a proto se rozhodl pro plán, považovaný dosud za záložní: nová, třetí Jugoslávie měla být realizací velkého Srbska (Pelikán et al., 2015) Na počátku roku 1991 se Chorvatsko a Slovinsko nezadržitelně blížilo k získání nezávislosti. Naproti tomu se JNA chystala tomu zabránit. V obou zemích proběhlo referendum o dalším setrvání v Jugoslávii. V Slovinsku již 23. prosince 1990 a v Chorvatsku 19. května 1991. Výsledky v obou zemích byly stejné, voliči se vyjádřili drtivou většinou pro nezávislost. V Chorvatsku srbské obyvatelstvo referendum bojkotovalo. Dne 25. června byla parlamenty obou zemí vyhlášena nezávislost Chorvatska a Slovinska. Situace v Chorvatsku se vyvíjela dramaticky. Ozbrojené srážky se vystupňovaly. Docházelo k masovým zločinům. Etnické násilí bylo v první fázi války především dílem srbských extremistů, ani na chorvatské straně nebyla brzy situace o mnoho lepší. Neslavně se „proslavili“ především dobrovolníci z řad jednotek Chorvatských obraných sil (Pelikán et al., 2015). Od června 1991 se jednalo o regulérní válku. Jako počátek se uvádí dělostřelecké bombardování Chorvaty drženého Vukovaru JNA, 21. července 1991. Během konfliktu se objevili jak masové zločiny na

civilním obyvatelstvu, tak válečné zločiny. Velká Chorvatská města se brzy zaplnila uprchlíky, které Srbové vyhnaly z Krajiny a Slavonie (Pelikán et al., 2015). Též řada chorvatských Srbů byla donucena opustit Chorvatsko. Došlo také k známému obléhání Dubrovníku. Po vypršení tří měsíců skončilo pozastavení platnosti vyhlášení nezávislosti na základě dohody z Brioni. Během zasedání chorvatského parlamentu na utajovaném místě v Záhřebu, pod hrozbou odstřelování ze strany JNA byla vyhlášena předsedou vlády Franjo Gregurićem úplná nezávislost Chorvatska a zřechování všech stávajících vazeb s Jugoslávií. To se událo 8. října 1991.

Na Západě se mezitím rozběhla řada akcí, mající za cíl řešit tehdejší situaci v Jugoslávii. Proběhly konference, z nichž ta ženevská z listopadu 1991 přinesla dohodu států Evropského společenství o řešení konfliktu v Jugoslávii. Podle ní získaly právo na secesi (vznik nového státu odtrhnutím) jednotlivé svazové republiky pod podmínkou ústavního zajištění práv menšinových národnostních a etnických skupin. Všechny bývalé svazové republiky, kromě Srbska a Černé Hory oficiálně požádaly o uznání. Aby Chorvatsko dosáhlo rychlého mezinárodního uznání, souhlasil chorvatský prezident Tudjman s dohodou o příměří. Tato dohoda byla podepsána v Sarajevu chorvatským ministrem obrany a generálem JNA. Brzy po té bylo Chorvatsko i Slovinsko mezinárodně uznáno většinou evropských států. 22. května bylo Chorvatsko přijato do OSN. To však ještě neznamenalo konec bojů, které nadále pokračovaly. Situace Chorvatska byla špatná. V oblasti Krajiny vznikla, za přičinění Bělehradu, Republika srbská Krajina, ke které se přičlenila i část východní Slavonie. Tato republika však nebyla mezinárodně uznaná. Ostřelování chorvatských měst jako Osijek, Zadar, Slavonski Brod, Šibenik, přinesly velké škody na majetku a ztráty na životech. Na chorvatském území se nacházelo 26. srpna 1992 635781 uprchlíků (Pelikán et al., 2015). Politická situace v Chorvatsku nebyla též dobrá. Téměř veškerou moc držela strana HDZ v čele s prezidentem Tudjmanem tu si postupně upevňovala. Podporováním byli Chorvaté, kteří žili na území Bosny a Hercegoviny.

V Bosně a Hercegovině obývané Muslimy, Chorvaty a Srby proběhlo na přelomu února a března referendum o nezávislosti. I přes bojkot srbských obyvatel a nesrovnalosti, byla nezávislost uznána právě vznikající Evropskou unií s platností od 7. dubna 1992. Hercegovinští Chorvaté měli za cíl připojení k Chorvatsku. Přechodné spojenectví s Muslimy brzy skončilo a rozhořely se boje. Chorvatské síly, rekrutované v Chorvatsku a mezi hercegovinskými Chorvaty významně zasáhly do bojů. Například v roce 1993 při útoku na Mostar, který byl pod kontrolou muslimské armády Bosny a Hercegoviny. Muslimsko-

chorvatská válka trvala až do roku 1994. Na obou stranách si vyžádala vysoké ztráty na životech včetně vyhánění civilního obyvatelstva. Príměří bylo uzavřeno za amerického zprostředkování v únoru 1994.

Chorvatsko se po podepsání sarajevského příměří horečně připravovalo na získání Republiky srbské Krajiny, která pro ni byla životně důležitá. I přes dohled vojsk OSN docházelo k občasným střetům. Po stažení vojsk UNPROFOR z chorvatského území v roce 1995 se s tichým souhlasem Spojených Států Amerických se Chorvatská armáda připravila k ofenzivě. Po nevyjasněném porušení sarajevského příměří v dubnu téhož roku započala operace Blesk. Tuto operaci Chorvatské armády v západní Slavonii provázel hromadný útěk srbského civilního obyvatelstva, pouze minimum jich zůstalo ve svých domovech. Další vojenská operace s názvem Bouře koordinovaná s vojsky Bosny a Hercegoviny probíhala i na území Bosny a Hercegoviny. Také během této operace trpělo civilní obyvatelstvo. Počet Srbů vyhnaných z Krajiny se odhaduje na 100 tisíc až 150 tisíc (Pelikán et al., 2015). Poslední oblast v Chorvatsku kde žili Srbové, byla východní Slavonie. Zde již nedošlo k řešení situace vojenskou cestou, ale mírovou. Srbové souhlasili s postupnou reintegrací do Chorvatského státu se zárukou, že nebudou vyhnáni, jak se to stalo v Krajině. Jednání zprostředkovalo OSN v roce 1996. Oblast byla zajištěna Přechodnou správou OSN pro území Východní Slavonie (UNTAES), která oblast v lednu 1998 předala Chorvatské republice. Poslední kapitolou v Chorvatské válce o nezávislost bylo podepsání dohody o normalizaci vztahů mezi svazovou republikou Jugoslávie a Chorvatskem v Bělehradě dne 23. srpna 1996 čímž tato oficiálně nikdy nevyhlášená válka skončila.

### **6.4.3. Válka v Bosně a Hercegovině**

V socialistické republice Bosna a Hercegovina, která vznikla v roce 1945 jako jedna ze šesti svazových republik v rámci Jugoslávie, byly majoritní národnosti Muslimové, Srbové a Chorvaté. Muslimové získali status národa teprve ústavou v roce 1974. Tato svazová republika patřila k nejzaostalejším v rámci celé Jugoslávie. S nedostatečnou infrastrukturou, vysokou zaměstnaností v zemědělství, nerozvinutým průmyslem, navíc zasažená krizí a korupčními skandály v osmdesátých letech ji čekal těžký osud. Společnost s výjimkou největších měst žila etnicky a nábožensky rozparcelovaná (Pelikán et al., 2015). K mísení docházelo pouze výjimečně, přesto lze říci, že společenské a národnostní vztahy byly stabilní. To se však změnilo na konci osmdesátých let a počátku let devadesátých. Sílicí nacionalismus

se projevil také v Bosně a Hercegovině. To se jasně ukázalo po prvních pluralitních volbách v listopadu 1990, kdy nacionalistické strany získaly více jak 70% hlasů. Docházelo k politickým třenicím a též vytváření a ozbrojování řady paravojenských skupin. Rok před vypuknutím války byla Bosna a Hercegovina fakticky rozdělena do několika neucelených teritorií pod kontrolou tří nacionalistických stran (Pelikán, et al. 2015). Stejně jako v Chorvatsku tak i v Bosně a Hercegovině proběhlo hlasování o nezávislosti. Evropské společenství garantovalo mezinárodní uznání, při splnění daných podmínek. Hlasování však bylo v rozporu s bosenskou ústavou. Srbská část obyvatelstva hlasování bojkotovala. Na místo toho byla v lednu 1992 vyhlášena samostatná Srbská republika BaH. V referendu o nezávislosti hlasovalo 64% obyvatel a pro bylo 99,4%. Evropské společenství se snažilo zasáhnout do vnitřní krize Bosny a Hercegoviny předložením Cutileirova plánu na vnitřní uspořádání BaH. Toto kompromisní řešení se však ukázalo jako nereálné. I přes stávající situaci byla 3. března 1992 deklarována nezávislost Bosny a Hercegoviny. Země neodvratně směřovaly k válce. To se ukázalo i při střelbě extremistů do demonstrantů na velkém protiválečném shromáždění v Sarajevu. Bosenský konflikt byl především komplikovanou a nepřehlednou občanskou válkou, během níž nevznikla jedna válečná fronta. Ve stejný okamžik zde probíhalo mnoho lokálních bojových akcí a živelně se proměňovali vzájemná spojení a nepřátelství (Pelikán et al., 2015). Bosenští Srbové byli neoficiálně podporováni Srbskou vládou, Chorvaté Chorvatskou a Muslimové získali pomoc u islámských zemí. Paravojenské a armádní jednotky vyháněly nežádoucí obyvatelstvo násilnými metodami. Pro něž se vžilo označení etnická čistka. Došlo k úplnému rozvratu původní heterogenity a sociálních vazeb, jež nebylo možné obnovit ani po návratu utečenců (Pelikán et al., 2015). Každá z bojujících stran se snažila homogenizovat svá území. Během tohoto konfliktu došlo ke známému masakru ve Srebrenici, čemuž nezabránili ani mírové síly OSN. Nutno podotknout, že zločiny páchaly všechny zúčastněné strany jak Srbské, tak Chorvatské i Muslimské. Snahy Evropského společenství a OSN o mírovém ukončení konfliktu, které trvaly od poloviny roku 1992 do počátku roku 1994, zkrachovaly. Po té co diplomatickou iniciativu převzaly Spojené státy, začalo se důrazně postupovat k ukončení občanské války. Chorvaté a Muslimové (Bosňáci) po nátlaku vstoupili do aliance. Bosenští Srbové, kteří odmítali nové mírové řešení, ztratili po nátlaku západních diplomatů podporu v Bělehradě. Po úderech NATO a po ofenzivě chorvatsko-bosenských jednotek bosenští Srbové ukončili ozbrojený odpor. V říjnu 1995 vešla v platnost dohoda o všeobecném příměří. V důsledku konfliktu uprchlo ze svých domovů více jak polovina z celé populace země, která činila 4,3 milionů obyvatel. Změnilo se prostorové rozmístění populace, došlo k masové emigraci do

zahraničí. Pomoc ES/EU poskytnutá balkánským zemím byla v letech 1990 – 1995 poměrně omezená, soustředovala se převážně na humanitární pomoc státům zapojeným do konfliktu, a na podporu mírového procesu (Dienstbier et al., 2006).

Smlouva, která ukončila tuto krvavou, tři a půl roku trvající válku byla sjednána na americké letecké základně nedaleko města Dayton, podle ní získala svůj název. Daytonská mírová smlouva. Po jejím sjednání byla oficiálně podepsána v Paříži 14. prosince 1995 zástupci západních zemí a představiteli Chorvatska, Srbska a BaH. V dohodě byla ustanovena podoba tohoto státu. Nutno podotknout, že role EU při řešení krize byla pouze okrajová (Diensbier et al., 2006). Vznikl křehký stát se specifickým uspořádáním, v jehož rámci existuje unitární republika (Republika Srbská) a federace (Federace BaH) a kondominium region Brčko. Primárním účelem této dohody bylo ukončit válečný konflikt, postupy ohledně poválečné obnovy země nebyly tedy klíčovou prioritou (Pelikán, 2015). Dva miliony obyvatel, kteří uprchli před válkou, měly garantováno, že se mohou svobodně vrátit do svých předválečných domovů. Řízením repatriačního procesu byl pověřen Úřad Vysokého komisaře OSN (UNHCR). Po uzavření dohody Rada bezpečnosti ustanovila mnohonárodnostní síly, v počtu 60000 mužů, IFOR<sup>9</sup> pod vedením NATO, které měly dohlížet na realizaci Daytonských dohod. Válka, která proběhla na území Bosny a Hercegoviny byla nejkrvavějším konfliktem na území Evropy po druhé světové válce. Vyžádala si kolem 200 tisíc mrtvých a nezvěstných. Svě domovy muselo opustit 2,1 milion osob, což byla přibližně polovina všech předválečných obyvatel. Tito lidé hledali nová útočiště buď v jiných částech BaH, nebo za hranicemi státu. Nejvíce uprchlíků přijalo Chorvatsko (400 000), SRJ (400 000), Německo (320 000), Itálie (60 000) a řada dalších zemí včetně České republiky. Velké byly též škody na majetku, bylo zničeno, nebo silně poškozeno kolem 450 000 bytových jednotek. Řada měst byla zpustošena, včetně historických památek. (Hladký, 2005)

Poválečná mírová obnova Bosny a Hercegoviny byl největší mezinárodně koordinovaný rekonstrukční projekt od druhé světové války. Úsilí velmocí vytvořit suverénní a národnostně tolerantní stát se však dodnes nepodařilo naplnit. Většina obyvatel se nedokázala s touto myšlenkou ztotožnit. Země se musela navíc potýkat s postsocialistickou transformací a množství investic a dotací bylo rozkradeno. Odhaduje se, že v letech 1996 - 1999 bylo z poskytnutých 5,1 miliardy dolarů rozkradeno nejméně jedna miliarda (Pelikán, 2015). Přesto lze v poválečné obnově najít řadu úspěchů. Podle zprávy UNHCR (2004), kdy již repatriační proces končil, se navrátilo kolem 1 milionu osob. Číslo je však pravděpodobně

---

<sup>9</sup> Implementation Force, mise NATO v Bosně a Hercegovině, její součástí byly i české jednotky.



nižší, jelikož řadě navrátilců se nepodařilo integrovat a někdy kvůli nevraživosti ze strany většiny opět opustili zemi. Bosna a Hercegovina dodnes čelí řadě komplikovaných problémů, jak národnostních, tak ekonomických a politických. Jedná se o spleť gordický uzel, který byl a je řadou událostí odsunován do pozadí (Kosovo, konflikt na Blízkém východě a hrozba světového terorismu), jeho řešení bude však do budoucna nezbytné.

#### **6.4.4. Válka v Kosovu**

Dalším konfliktem, který patří do rozpadu Jugoslávie, je válka v Kosovu, která trvala od roku 1998 až do roku 1999. My se však této válce a jejím následkům věnovat nebude, jelikož se jedná o zcela jinou kapitolu v dějinách Jugoslávského konfliktu a také novou kapitolu v působení humanitárních a rozvojových organizací. Česká republika se nacházela v jiném postavení, než tomu bylo na počátku devadesátých let. Tato dekáda se již uzavírala. České organizace, které působili od počátku konfliktu v Jugoslávii, se mohly ohlédnout na svou bohatou činnost. Naše území v roce 1997 postihly tragické záplavy, které upřeli hlavní pozornost na naše domácí pole. Vypuknutí války v Kosovu je z našeho pohledu nový předěl vývoje na Balkáně.

## 7. České neziskové organizace

V této kapitole se budeme zabývat tím nejpodstatnějším a to působení českých neziskových organizací v průběhu devadesátých let v zemích konfliktu v Jugoslávii. Hodnotit jejich činnost budeme na základě jejich dokumentace, která se dá dohledat ve výročních zprávách těchto organizací, případně dalších jejich materiálech. Cenné informace také přinesly rozhovory s tehdejšími pracovníky českých neziskových organizací. Tyto rozhovory přispěly pro lepší celkové pochopení situace a zasazení činnosti organizací do širšího kontextu. Tyto rozhovory jsou uvedeny v příloze.

Cílem zhodnocení popsaných projektů je zjistit, zda se jedná o humanitární pomoc, nebo rozvojovou spolupráci, tak jak byly definované v předešlých kapitolách, tedy tak, jak jim rozumíme v současné době.

### 7.1. Charita ČR

Charita České republiky je nestátní nezisková organizace spadající pod římskokatolickou církev. Její struktura je následující:

- Základem charity ČR je 348, farních, městských a oblastních charit
- Na regionální úrovni působí dvě arcidiecézní a šest diecézních charit
- Na celostátní úrovni funguje Charita České republiky

Zdroj: Charita ČR, 2017

#### 7.1.1. Činnost Charity ČR

Její tradice sahá, na našem území až do roku 1918, kdy byl v Praze založen Svaz katolické charity. Aktivně působila v době trvání ČSR, načež následovalo omezení způsobené vznikem Protektorátu Čechy a Morava a vypuknutím druhé světové války. Po skončení války se Charita významně podílela na péči o navrátilce z koncentračních táborů a reemigranty. Jejími charitativními stanicemi prošlo přes půl milionu osob. (Kopřiva et al., Rok vydání neznámý) Po roce 1948 přišel opět výrazný útlum činnosti. Charita se dostává do státní správy, některé její činnosti jako práce s mládeží a zdravotní služby jsou jí odňaty a přebírají je jiné organizace. Služby poskytované Charitou jsou úzce omezeny během celého období trvání socialismu.

Po listopadu roku 1989 se Charitě otevřel nový prostor pro působnost. Tehdejší atmosféra ve společnosti byla příznivě nakloněna práci této organizace. Významným krokem bylo ukončení dozoru státu a udělení nového statutu Charity v roce 1990. Toho roku přešla Charita do pravomoci katolické církve, resp. České biskupské konference. V té době již měla jisté zkušenosti s prací v zahraničí. Jednalo se o Výbory křesťanské pomoci. První Výbor křesťanské pomoci byl založen pražským arcibiskupem Františkem kardinálem Tomáškem v roce 1988 jako reakce na zemětřesení v Arménii. K tomuto výboru se postupně přidávaly další v různých českých farnostech (Diecézní charita Brno, cca 2010). V roce 1990 však kvůli vytiženosti nebylo možné realizovat akce v zahraničí, jejich příprava však probíhala. První zemí, která obdržela pomoc Charity, bylo Rumunsko v roce 1991. Vypuknutí války v Jugoslávii mělo za následek vzednutí emocí, však také čeští a moravští biskupové vyzvali v září 1991 k pomoci strádajícím. Jednalo se o pomoc dětem v Bosně, lékařskou péči o zraněné a mnohostrannou pomoc uprchlíkům. Charita České republiky se během této činnosti opírala o síť charitních organizací, zejména charit v Německu a Rakousku. Od nich získala zkušenosti a finanční podporu na vlastní činnost. Až do roku 1995 byla pomoc směřující do oblasti bývalé Jugoslávie převládající. Posláním Charity je pomáhat tam, kde lidé strádají a odpovědí na nouzi v oblastech postižených přírodní katastrofou, válkou a jinými pohromami je humanitární pomoc. Jak uvádí ročenka ACHO z roku 1997: „*Až donedávna byla tato forma mezinárodní solidarity spíše záležitostí tzv. západních rozvinutých zemí. Teprve ve změněných podmínkách posledních sedmi let se můžeme také my na této na této pomoci výrazněji podílet.*“ (ročenka ACHO, 1997,208)

Charita se od samého počátku podílela na humanitární pomoci. Hlavní břímě odpovědnosti za organizování pomoci ležel na bedrech Arcidiecézní charity Olomouc (ACHO). Charita spolupracovala jak s Nadací Lidových novin, potažmo Člověkem v tísní tak s adventistickou organizací ADRA.

Od 10. 9. 1991 do 27. 5. 1993 vypravila Česká katolická charita do zemí bývalé Jugoslávie (Chorvatsko a Bosna a Hercegovina) celkem 69 zásilek humanitární pomoci.

- 400 tun potravin
- 50 tun sadby a semen
- 30 tun zdravotnického materiálu
- 530 000 plen

- Desítky kamionů a vagonů ošacení

Zdroj: Anno Domini, 1993

Jen z olomoucké arcidiecéze putovalo do Chorvatska 19 kamionů s nákladem za 9 milionů korun, o rok později to bylo 12 vagonů pomoci (Ročenka ACHO, 1994). Ve stejném roce (1992) proběhla výstava s názvem SOS Osijek – Pomozte dětem. Vystavované fotografie ukazovali válkou poničené Chorvatsko. Stejně jak je uvedeno v následující kapitole Člověk v tísní, i u Charity hráli svou roli novináři. Výprav s kamiony se účastnili redaktoři Hanáckých novin, kteří své cesty popsali v reportážích a zviditelnili tak činnost organizace.

ACHO se dále podílela na pomoci ve sbírce SOS Bosna ve spolupráci s Nadací při České televizi. Přispěla částkou 859 463 Kč vybranou v kostelích olomoucké arcidiecéze v rámci týdne modliteb za Bosnu a Hercegovinu (ročenka ACHO, 1997, 221).

Zajímavým realizovaným projektem byla spoluúčast na akci s názvem *Radost pro sarajevské děti*. Organizace ADRA zorganizovala tento projekt pro sarajevské školy. Byla dodána keramická hlína a děti pod vedením olomoucké výtvarnice Marty Lipusové z ní tvořili figurky. Vymodelovaná dílka a fotografie pořízené při tvorbě se staly předměty putovní výstavy ve 13 městech České republiky a ve švédském Göteborgu. Pracovníci ACHO během své cesty navštívili Charity v Mostaru a Sarajevu a navazovali kontakty a zjišťovali potřeby pro optimalizaci pomoci (ročenka ACHO, 1997, 221). Opět jako již v mnoha předchozích případech můžeme vidět úzkou spolupráci tehdejších organizací. Činnost Charity ČR byla organizovaná s rozsáhlou sítí národních charit.

Novým silným impulzem pro další činnost v oblasti západního Balkánu byla válka v Kosovu. Charita ČR se účastnila na pomoci v Kosovu od roku 1999 a působí zde dodnes (Charita ČR, 2016).

### **7.1.2. Zhodnocení činnosti**

Z výčtu činnosti Charity můžeme jasně vidět, že se věnovala zejména humanitární pomoci, a to velmi intenzivně. Její výhodou, bylo a je jednoznačně to, je součástí mnohem širší sítě katolických humanitární organizací Caritas Internationalis, které sdružuje charity z různých měst po celém světě. Včetně Balkánu. Ve svých počátcích se české charity mohly spolehnout na pomoc sousedních charit v Německu a Rakousku. Je obdivuhodné, jak rychle v polistopadové společnosti dokázala zaujmout své místo a zorganizovat řadu sbírek mezi věřícími. Dokázala důstojně navázat na prvorepublikovou činnost, i když musela být opět

znovu vybudována, doslova od nuly (Kučera, Jemelka, 2012). Charity v České republice dokázali od svého znovuoobnovení v devadesátých letech probudit v lidech, nejen věřících, dobrovolné dárcovství a dobrovolnictví. A rychle se naučit správné zásady pro poskytování humanitární pomoci, i když stejně jako ostatní organizace, kterými se zabýváme, začínala zcela bez velkých zkušeností a jen s entusiasmem, jež je snad i částečně dán jejím křesťanským posláním.

Na webových stránkách Caritas Internationalis lze jasně vidět další posun ve směřování k rozvojovým projektům.

## **7.2. Člověk v tísní**

V této kapitole se budeme zabývat nevládní neziskovou organizací Člověk v tísní. Jak je napsáno v popisku této organizace vychází z myšlenky humanity, svobody, rovnosti a solidarity. Působí již 25 let a od svého vzniku v roce 1992 se rozrostla do jedné z největších organizací u nás, ale i ve střední Evropě. Zaměřuje se na čtyři základní oblasti. Humanitární pomoc a rozvoj, podpora lidských práv, sociální integraci a vzdělání a osvětu. V současné době zaujímá mezi neziskovými organizacemi, stejně jako v oblasti lidských práv, výjimečné postavení. V roce 2017 aktivně působí ve 23 zemích světa (Člověk v Tísni, 2017) Nynější ředitel Šimon Pánek je mediálně nejviditelnější postavou české rozvojové spolupráce. Výsadní vztahy s Ministerstvem zahraničních věcí ČR narušují standardní rozhodovací linii, ale zároveň dávají poměrně větší prostor věnovaný rozvojové spolupráci v České republice ve srovnání s dalšími novými členskými zeměmi Evropské unie (Horký, 2010, 74).

### **7.2.1. Činnost organizace Člověk v tísní**

Tato organizace je bytostně spjata s válkou v Jugoslávii. Vznikla v roce 1992 jako Nadace lidových novin v okruhu válečných novinářů. Toto období popsal Šimon Pánek v rozhovoru pro Český rozhlas 6 v roce 2012 s názvem Dvacet let organizace člověk v tísní a v knize rozhovorů s Davidem Klimešem Aby dobro neškodilo z roku 2015.

Jedna událost, která se odehrála ještě v osmdesátých letech, měla klíčový význam pro budoucnost českých neziskových organizací Člověka v tísní a Charity ČR. Touto událostí bylo zemětřesení v Arménii v roce 1988. Sovětský svaz tehdy oficiálně požádal o pomoc při řešení humanitární krize. Do pomoci se zapojili i lidé v Československu, včetně Šimona Pánka. Další událostí, která bezprostředně stála za vznikem Nadace lidových novin, byla válka o Náhorním Karabach. O založení řekl Šimon Pánek toto: „*Klíčovou roli hrál Jaromír*

*Štětina, tehdejší redaktor Lidových novin a korespondent v bývalém Sovětském svazu, který do Karabachu fyzicky zajížděl. A jednou zvedl telefon a z Moskvy zavolal s tím, že musíme něco udělat, že už nemůže jen přihlížet co se v Karabachu děje. On, že je v Moskvě, tak ať to zorganizujeme v Praze. Lidové noviny pomohou, to on domluvil v Lidových novinách, zavolal dvěma, třem kamarádům a v podstatě spustil tuto akci. Takže on je tím skutečným otcem zakladatelem, tím, kdo byl impulsem, že jsme se dali poprvé dohromady.“ (Český rozhlas 6, 2012).*

Nadace Lidových novin na začátku zvaná jako humanitárně reportérský tým Epicentrum, vznikla za spartánských podmínek, doslova: „*V kuchyni v Lidových novinách s kávovarem a mikrovlnkou bez jediného počítače.*“ (Pánek, Klimeš, 2015, 30). Byla vyhlášena sbírka SOS Náhorní Karabach, z jejích výtěžků byla dopravena pomoc do tamějších nemocnic a zpět dobrovolníci dovezli válečná svědectví. To bylo typické pro celou řadu tehdejších akcí. Dovážení pomoci a současně tvorba novinářského zpravodajství. Konvojů se účastnili novináři a fotografové. Za Lidové noviny například fotograf Jan Mihaliček.

Nyní se podrobněji podíváme na počátky této organizace. Někteří členové týmu vyjeli do Bosny a Hercegoviny již v létě 1992. Systematická pomoc však začala proudit do Bosny až od roku 1993. Podle vzpomínek Š. Pánka Nadaci Lidových novin přivedl do Bosny novinář a aktivista Igor Blaževič. Po průzkumu situace na místě Jaromírem Štětinou a jeho osobním svědectví bylo rozhodnuto začít s pomocí. První kamiony s pomocí vyrazily v únoru 1993 (Pánek, Klimeš, 2015, 31). Další akce organizovaná nevládní neziskovou organizací Český helsinský výbor, Týden pomoci pro Bosnu a Hercegovinu probíhal od 22. do 28. února 1993, hlavním organizátorem akce byl již zmíněný novinář Igor Blaževič. První akce však byla naplánovaná již dříve, na 8. února. Ten den vyrazil jeden kamion s humanitární pomocí do Bosny. Na této akci Nadace Lidových novin spolupracovala s Českou katolickou charitou. V Lidových novinách z 9. února 1993 se můžeme dočíst, že kamion řídili tři reportéři týmu Epicentrum a to ve složení Pavel Kolínský, Jan Mihaliček a Jaromír Štětina a že kamion vezl pět tun humanitární pomoci. Z analýzy dalších novinových článků vyplývá, že se nejednalo o bezproblémovou cestu. Kamion, který se připojil na část cesty ke konvoji zorganizovaného francouzskou společností ALSACE – SARAJEVO uvízl u Splitu, když vedení města Sarajeva odmítlo přijímat zahraniční dodávky. Posádka se rozhodla samostatně vyrazit na místo určení. Pomoc úspěšně dorazila 16. února do Kiseljaku vzdáleného 25 km od Sarajeva a předala pět tun většinou masových konzerv sarajevské katolické charitě. Kamion se vrátil 19. února. A

jak se píše v Lidových novinách z 20. února 1993: „ Členové výpravy shromáždili řadu poznatků o organizaci transportů do Bosny, o sjízdnosti zimních horských cest a průsmyků, o rozmístění vojenských sil a o ostřelovaných úsecích komunikací. Tyto údaje budou využity kolonou vozů, které povezou do několika bosenských měst náklad léků nakoupených z výtěžku Týdne pomoci Bosně a Hercegovině, začínající v pondělí. Nadace Lidových noviny vyšle s kolonou opět svůj kamion.“ (LN, 20. února 1993).

Po skončení Týdnu pomoci pro Bosnu a Hercegovinu byly z výtěžku této akce vypraveny další kamiony. Dva kamiony vypravené Nadací Lidových novin vezly léky a směřovali do nemocnice v Zenici a Maglaji. Obě města leží ve vnitrozemí Bosny a Hercegoviny. Na to, proč bylo vybráno mimo město Zenica a městečko Maglaj existuje zajímavá vzpomínka v knize Aby dobro neškodilo: „Jednalo se o odvážné rozhodnutí, jelikož městečko leželo nedaleko od fronty a několikrát bylo zcela odříznuto. Bylo však vybráno, bez velkého plánování, aby byla pomoc nadace lépe vidět.“ (Pánek, Klimeš, 2015, 47). Dá se říct, že v tomto případě se risk vyplatil. Posádky těchto kamionů tvořilo šest mužů reportérského týmu a to: R. Čech, Pavel Kolínský, Petr Kolínský, J. Mihalíček, Š. Pánek, J. Zerzán. Pokud se podíváme opět na stránky Lidových novín, najdeme zde výpověď o nebezpečných situacích. Po úspěšném vyložení zásilek se posádky dostaly nedaleko města Visoko do palby srbských četníků (LN, 25. března 1993).

Nadace Lidových novín v roce 1993 provedla největší humanitární operaci ze zemí střední Evropy na pomoc obyvatelům Bosny a Hercegoviny. Rozběhla se též akce SOS Sarajevo, kdy se od zhruba 250 000 dárců podařilo shromáždit přes 30 milionů korun. Následovala ještě řada cest do této země. Cílem misí byly mimo již zmíněná města Sarajevo, Zenica, Maglaj i Tuzla a Goradže. Dále byly vypraveny tři letecké zásilky léků pro sarajevské nemocnice (Člověk v tísni, 2017).

Téhož roku byla poskytnuta pomoc do Somálska. V tomto případě Nadace LN opět spolupracovala s Charitou ČR. Jednalo se o přepravu léků a potravin. Další akcí byla pomoc pro Mongolsko, tentokrát zorganizovaná s organizací ADRA. Společně dopravili do Mongolska 50 tun šatstva a potravin.

#### Přehled činnosti Nadace Lidových novín za rok 1993

- leden – příprava humanitární pomoci pro Somálsko

- únor – spoluorganizace Týdne pomoci pro Bosnu a Hercegovinu, doprava potravinové pomoci (5t) do Kiseljaku (poblíž Sarajeva)
- březen – zásilka potravin a zdravotnického materiálu (12t) do měst Zenica a Maglaj (Bosna)  
Potravinová pomoc (3,5t) do dětských domovů na Ukrajině
- duben – 10t sušeného mléka a léků pro UNHCR ve Vukovaru  
osivo zelenin (700kg) pro odříznuté východobosenské enklávy  
18t sadbových brambor a kukuřice do Splitu
- květen – výstava Bosna a Hercegovina 93  
knihy a učebnice pro české obyvatele Banátu, Rumunsko  
10t potravin a zdravotnického materiálu do Náhorního Karabachu  
Natočení krátkého filmu o Karabachu „Obětovaný národ“
- červen – 12t potravin pro letecký most do Sarajeva  
neprůstřelné vesty (3ks) pro sarajevské novináře Oslobodjenja  
18t potravin a léků do města Tuzla (severní Bosna)  
výstava o Náhorním Karabachu
- červenec – ve spolupráci s Nadací ADRA 40t humanitární pomoci do Mongolska  
ve spolupráci s Českou katolickou Charitou 20t humanitární pomoci do Somálska  
18t mouky do Záhřebu pro letecký most do Sarajeva  
Organizace výstav dvou bosenských výtvarníků v Praze
- září - organizace akce „Knihy pro Bosnu“ podpora kulturního života, nové knihy pro vypálenou sarajevskou knihovnu  
šest sanitek pro hercegovinská města Livno a Monstar
- říjen - 20t sunaru do Monstaru



- listopad – koordinace sbírky SOS Sarajevo, zapojilo se 35 novin a časopisů a 25 rádiových stanic
- listopad - březen 1994 bylo vypraveno 32 kamionových a 2 letecké zásilky do obleženého Sarajeva (léky, příkrývky, potraviny, oblečení) členové týmu Epicentrum se účastnili 13 cest do Sarajeva, 2 cest do uprchlických táborů v Chorvatsku a 2 cest do Tuzly  
z výtěžků SOS Sarajevo hrazeny zásilky šatstva organizované Českou katolickou Charitou
- prosinec – doprovod humanitární zásilky, organizovanou Nadací ADRA do Albánie a napsání reportáže z cesty  
zvláštní příloha Lidových novin o Bosně a Hercegovině  
spoluúčast na výstavě o Náhorním Karabachu

Zdroj: Lidové noviny, 23 března 1994

Rok 1994 byl pro nadaci významný. Stala se oficiálním partnerem mezinárodní organizace UNICEF a úspěšně s ní spolupracovala. V témže roce přišla i změna názvu. Nadace Lidových novin přešla pod Českou televizi a vznikla Nadace Člověk v tísní při České televizi. Důvod byl zřejmý, jak uvádí Šimon Pánek, problém byl v tehdejší nastavení nadace. Kombinace novinářské práce a humanitární pomoci nebylo možné dlouhodobě udržet. Šlo především o profesionalitu a podstatu samotných věcí, nešlo dělat obojí na stejné profesionální úrovni (Pánek, Klimeš, 2015, 44). Nápad spojit se s ČT byl inspirován podobnými nadacemi na západě, například humanitární operací Nachbar im Not<sup>10</sup> při rakouské televizi ORF. Tehdy se cesty zakladatelů rozešli. Jan Štětina se stal šéfredaktorem Lidových novin a byl touto prací plně vytížen. Proto se nadace přesunula z již už nevyhovujícího zázemí LN do područí České televize. Velkou roli při tomto přesunu hrál jeden ze zakladatelů Jan Urban, který celou akci vymyslel a zorganizoval.

Téhož roku Nadace Člověk v tísní při České televizi poslala humanitární konvoje do Čečenska a otevřela poradnu pro krajany v Kazachstánu. Která pomáhala spolu se státní správou repatriovat krajany z Kazachstánu, Ruska, Kyrgyzstánu a Uzbekistánu.

---

<sup>10</sup> Český překlad - Soused v tísní

V roce 1994 bylo v Bosně a Hercegovině realizováno celkem 7 projektů.

- leden – Sarajevo

Zásilka pro UNICEF Sarajevo obsahovala dodatekovou výživu pro rizikové skupiny (malé děti, těhotné a kojící ženy). Byla přepravena leteckým mostem OSN.

Cena zásilky byla 868.296,00 Kč

- leden – Bihač

Zásilka léků a zdravotnického materiálu pro nemocnici v Bihači a dětské spodní oblečení pro děti v Bihači.

Cena zásilky byla 570.761,40 Kč

- duben – Tuzla

Dar šesti inkubátorů včetně jednoho transportního pro porodnici Gradina v Tuzle. Přeprava po zemi.

Cena zásilky byla 411.089,20 Kč

- červenec – Maglaj, Olovo, Gračanica

Konvoj s potravinami, léky a zdravotnickým materiálem. Přeprava po zemi.

Cena zásilek byla 4.989.452,34 Kč

- září – Monstar + Travnik

Zásilka léků a zdravotnického materiálu do Monstaru a Travniku, ve spolupráci s experty z Velké Británie. Přeprava po zemi.

Cena zásilek byla 625.110,15 Kč

- listopad – Goradže

Zásilka do obklíčeného města Goradže. Doprava cukru, soli, svíček, zápalek a obnošeného šatstva. Cesta po zemi skrz obklíčení.

Cena zásilky 1.543.976,90 Kč

- prosinec – Sarajevo

Zásilka žárovek. Po obnovení dodávek elektřiny v Sarajevu po třech letech byl jejich naprostý nedostatek. Dále bylo dodáno hasičské vybavení a hasičské vozidlo. Přeprava po zemi.

Cena zásilky 1.736.661,40 Kč

Zdroj: Nadace při České televizi Člověk v tísni, 1995

Od prosince roku 1994 také fungovala Dopravní jednotka PINF<sup>11</sup>, která fungovala jako sekundární zásobování agentur OSN. Rozvážela se pomoc z centrálních skladů. Místní řidiči byli totiž často odstřelováni nepřátelskou stranou, to v případě českých řidičů naštěstí nedělo. Dopravní jednotka PINF rozvážela humanitární pomoc UNICEF a humanitární dodávky z ČR. Jednotka požívala nákladní vozy V3S a terénní vůz ARO, které se v tamních podmínkách osvědčili.

V uprchlických táborech v Chorvatsku fungoval projekt SOS Refugees ve spolupráci s chorvatskou nevládní organizací Suncokret. Čeští dobrovolníci pracovali v táborech na území Chorvatska, kde pomáhali starým lidem a dětem. V rámci projektu pracovalo sedm dobrovolníků v uprchlickém táboře v Kamenjaku v Pule a pět dobrovolníků v táboře Gašinci ve východní Slavonii. Dále Nadace pomáhala uprchlíkům z Bosny a Hercegoviny, kteří se dostali do České republiky. Na konci roku 1995 bylo také v Sarajevu otevřeno České Centrum. Jednalo se o stálou kancelář pro různé akce a kontaktní místo. Centrum slavnostně otevřel tehdejší prezident Václav Havel. V České republice mezitím proběhla sbírková kampaň SOS dítě v nouzi (od května do prosince 1994) kdy se podařilo vybrat téměř 12 milionů korun. Tato kampaň byla následně přejmenována na SOS Bosna a až do roku 1997 z ní byly financovány dlouhodobé projekty a naléhavé dodávky v Bosně a Hercegovině.

V roce 1995 od září do října proběhl v České republice Měsíc Bosny a Hercegoviny organizovaná Nadací. Pod záštitou prezidenta ČR Václava Havla, prezidentem Bosny a Hercegoviny Aliji Izetbegovičem a generálním tajemníkem Rady Evropy Danielem Tarschyssem proběhlo mnoho kulturních akcí po Celé České republice.

Ve stejném roce (1995) probíhaly projekty nadace v Čečensku, Kazachstánu a Rumunsku.

---

<sup>11</sup> People In Need Foundation, oficiálně používaný anglický název Nadace Člověk v tísni

V roce 1996 po skončení války v Bosně a Hercegovině začala probíhat poválečná rekonstrukce. Česká vláda vypsala výběrová řízení na zajištění pomoci Bosně a Hercegovině v souvislosti s návratem uprchlíků z ČR, Nadace Člověk v tísni vyhrála většinu tendrů a získala 43 milionů korun na projekty (Nadace při České televizi Člověk v tísni, 1997). Organizace se soustředila na opravu veřejných budov, jako nemocnic, škol, kulturních center.

- Projekty ve městě Maglaj

V tomto městě uskutečnila rekonstrukce základní školy „Sulejman Omerovič Car“, oprava kulturního domu, oprava sportovní haly, vybavení laboratoře a nemocnice. Novou oblastí bylo poskytování psychosociální pomoci pro osoby trpící posttraumatickým válečným syndromem. Š. Pánek na to vzpomíná: „*V Maglaji jsme měli celkem velký projekt zaměřený na děti, bylo to místo, které bylo opravdu ošklivě ostřelováno a my jsme to místo už dobře znali a chtěli jsme mu tam dál pomáhat. Český psycholog dojížděl do města a školil tamní psychoterapeuty. Nešlo ani tak o psychoterapii, ale skutečně spíše o psychosociální práci – nejruznější skupinové aktivity. U několika dětí to přešlo do individuální péče, u jiných to ale dospělo tak daleko, že jsme se snažili přesvědčit rodiče, aby vyhledali odbornou lékařskou pomoc.*“ (Pánek, Klimeš, 2015, 50). Celkový finanční objem projektů činil přes 18 milionů korun.

- Projekt - Pomoc zdravotnictví v Sansko – unském kantonu

Ve městě Sanski Most proběhla celková oprava jednoho křídla spádové nemocnice. Této nemocnici byly též dodán zdravotnický materiál a vybavení pro biochemickou laboratoř. Ve městě Lušči Palanka proběhla kompletní rekonstrukce ambulantní stanice a její vybavení léky a zdravotnickým zařízením. Finanční objem projektu byl 13 milionů korun.

- Projekt - Návrat uprchlíků z ČR

V oblasti spádové obce Lušči Palanka byla rekonstruována řada poničených domů pro uprchlíky. Bylo též zajištěno základní zásobování rodin, otop na zimu a pomoc ze strany sociálních pracovníků místního uprchlického sdružení Izvor. Finanční objem projektů činil 12 milionů korun.

Zdroj: Nadace při České televizi Člověk v tísni, 1997

V roce 1996 se uskutečnil festival české kultury „Jaro 96“ který přinesl do bosenských měst Tuzly, Sarajeva, Zenice a Mostaru ukázky české kultury. Akce Sanitky pro Bosnu dodala 15 starších sanitních vozů k dispozici bosenským nemocnicí. A také proběhla, sice jen z části úspěšná akce Semena zeleniny, pokus o dodání semen pro zajištění vlastní produkce do izolované Goražde.

K dlouhodobým projektům patřila akce Chirurgové pro Sarajevo, kdy byli ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí vysíláni lékaři dobrovolníci do Sarajeva. Snaha o školení novinářů a podpora nezávislých médií se však moc nedařila (Pánek, Klimeš, 2015, 34).

Rok 1997 proběhl ve znamení hrozivých záplav v České republice. Nadace Člověk v tísní poprvé působila na vlastním území. I když původně bylo smyslem nadace pomáhat v krizových oblastech světa, rozsah katastrof na našem území nedával jinou volbu, než zapojit se. Stále také probíhaly projekty v zahraničí v Bosně a Hercegovině, Čechensku, Rumunsku, Kazachstánu, Albánii, Ukrajině, Bulharsku a také pomoc emigrujícím českým Romům.

Výdaje Nadace při České televizi Člověk v Tísni na projekty v Bosně a Hercegovině byli:

- humanitární pomoc 343 223 Kč
- rozvojová pomoc 13 466 214 Kč
- rozvoj občanské společnosti 16 669 Kč
- terénní průzkum 12 674 Kč
- kulturní projekty 40 545 Kč
- provoz centra Sarajevo 688 842 Kč
- celkem 14 571 167 Kč

Zdroj: Nadace při České televizi Člověk v tísní, 1997

Za rozvojovou pomoc je zde považována obnova infrastruktury a především zajištění podmínek pro návrat bosenských uprchlíků z ČR do opštiny Sanský Most ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR. Rekonstruováno bylo 27 bytů. V návaznosti byl v Lušči Palance uskutečňován program zdravotní a sociální pomoci jak pro navrátilce, tak pro místní. Z části byl materiální (dodávky základních potravin, hygienické potřeby a palivo) a z části se jednalo

o psychosociální služby. Jednalo se o pečovatelské návštěvy u starých a nemohoucích lidí. V září a říjnu 1996 bylo vybudováno centrum Izvoru (sdružení uprchlic z oblasti Prijedoru) v Sanskem Mostě, které bylo vybaveno dílnou s šicími stroji a kde probíhaly kurzy domácích prací. Stále probíhala zmíněná sociální pomoc v Maglaji. V témž roce se příjemce psychosociální pomoci staly i obyvatelé města Tašanj, ve kterém působilo občanské sdružené ADRA.

Od roku 1995 do Roku 1998 celkový objem pomoci činil přibližně 150 milionů korun. (Pánek, Klimeš, 2015, 47)

### **7.2.2. Zhodnocení činnosti**

Naší otázkou však je: Prováděla Organizace Člověk v tísní jenom humanitární pomoc, nebo i rozvojovou spolupráci? Zde je odpověď samotného zakladatel, Šimona Pánka: Na otázku kdy přešla humanitární pomoc Člověka v tísní k rozvojové spolupráci, řekl toto: „ *My jsme tomu tehdy říkali obnova. Pustili jsme se do toho, hned jak válka skončila. Dokud se bojuje, obnovuje se špatně. Když padají granáty, nemá smysl opravovat baráky. Už koncem roku 1995, kdy se sjednával Daytonský mír, jsme mluvili o obnově. Pomohli jsme například české firmě získat kontrakt od OSN za mnoho milionů marek na zasklení veřejných institucí i oken bytů ve městech. My sami jsme hned po válce začali s podporou různých iniciativ, škol, domů. Určitě se nám povedly fyzické projekty. V Sarajevu jsme obnovovali střední školu, pak jsme pracovali v západní Bosně. Pak jsme se snažili o větší přesah do společnosti, školení novinářů, nevládních organizací. A to se nedařilo. Myslím, že jsme byli mentálně nastavení na to materiálně. Je to v naší organizaci vysledovatelné, že prvních pět až sedm let jsme se věnovali hlavně materiální pomoci a pak že jsme začali zkoušet nějakou psychosociální pomoc, rozvoj měkkých dovedností, a to pokračuje. Obecně se posunujeme od „hard skills“ k „soft skills“* (Pánek, Klimeš, 2015, 34).

V počátcích své činnosti prováděla tato organizace pouze humanitární pomoc. Po vstupu ČR do OECD a počátku české ZRS se v roce 1996 objevují rozvojové programy, hrazené skrze státní rozpočet. A to v oblasti města Maglaj, Sanski Most a Lušci Palanka. V oficiálních dokumentech organizace Člověk v tísní byly vykazovány jako rozvojové projekty. Z dnešního pohledu by se daly definovat jako humanitární pomoc včasné rehabilitace a fáze obnovy jak ji chápeme podle současných definic. Tak jak byla charakterizována v kapitole Humanitární pomoc a Rozvojová spolupráce. V daném období

byly však označovány jako rozvojové projekty. To je způsobeno posunutím chápání rozvojových projektů v čase, zejména po počátku MDGs v přelomovém roce 2000.

Organizace Člověk v tísni započala s minimálními zkušenostmi. Nutno podotknout, že tento nedostatek zkušeností byl rychle odstraněn a dnes patří tato organizace k velmi uznávaným neziskovkám v celém světě, též je členem Aliance 2015<sup>12</sup>. Při zpětném pohledu je obdivuhodné, jak rychle a do jakých rozměrů se rozrostla tato organizace. Jak se z malé nadace vzniklé v okruhu přátel rozrostla do dnešní podoby, mezinárodně uznávané nevládní neziskové organizace s velkým renomé s širokým spektrem působnosti ve světě i u nás.

### **7.3. ADRA ČR**

ADRA (Adventist Development and Relief Agency) je mezinárodní humanitární organizace poskytující pomoc lidem v nouzi. (ADRA, 2017) Její poslání spočívá v práci s lidmi žijícími v chudobě a nouzi a snaží se o pozitivní a spravedlivé změny prostřednictvím partnerství a odpovědných kroků. Jak se můžeme dočíst na jejich oficiálních webových stránkách.

Tato česká organizace patří do širší, celosvětové sítě humanitárních organizací ADRA založené Církví adventistů sedmého dne. Tato církev, vznikla v první polovině 19. stol. a má kořeny v USA.

#### **7.3.1. Činnost organizace ADRA ČR**

Počátek fungování organizace ADRA na naše území se počítá od 29. května 1992, kdy ještě pod názvem Adventistická agentura pro pomoc a rozvoj byla zaregistrována v ČSFR. Již téhož roku proběhla první sbírka na pomoc obyvatelům sužovaným válkou v Chorvatsku. Z výtěžků byla poslána humanitární pomoc. Téhož roku ve spolupráci s Československým červeným křížem byly uskutečněny čtyři cesty do Albánie s potravinovou pomocí do dětských domovů.

V roce 1993 začala ADRA pomáhat v Bosně a Hercegovině. Během tohoto roku dopravuje na toto území, včetně tehdy obleženého Sarajeva, na 260 000 balíčků a dopisů od uprchlíků, kterým poskytla Česká republika dočasné útočiště. Tito lidé posílali svým rodinám a známým, kteří zůstali v Bosně a Hercegovině dopisy a balíčky s pomocí. Jelikož tehdejší

---

<sup>12</sup> Jedná se o strategickou síť osmi evropských nevládních organizací aktivních v oblasti humanitární pomoci a rozvojových projektů.

telefonní spojení kvůli probíhajícímu konfliktu nefungovalo, jednalo se o jedinečnou možnost udržování kontaktu pro tyto osoby. (ADRA, 2017). Současně pomáhá na území tehdejší SRJ. Téhož roku se organizace účastní, ve spolupráci s Nadací LN na humanitárním konvoji do Albánie.

Následujícího roku pokračuje humanitární pomoc směřující do Bosny a Hercegoviny. O jak nebezpečnou činnost se jednalo, vypovídá to, že při jízdě jednoho konvoje 7 kamionů vezoucích humanitární pomoc v hodnotě 5,5 milionů korun, přes horu Igman, nedaleko od Sarajeva byl jeden kamion řízený tehdejším ředitelem Rudolfem Reitzem zasažen palbou srbských jednotek. Řidič jednoho kamionu byl zraněn projektilem z těžkého kulometu do nohy. Stejně jako Charita ČR tak i ADRA se účastnila pomoci uprchlíkům z SFRJ, kteří dostali na našem území povolení k dočasnému pobytu. Jen ke konci roku 1994 se jich nacházelo na území ČR 1817 (PČR, PS, 1995). Toto působení mělo velký vliv na pozdější činnost organizace ADRA, kdy se rozběhly velké projekty na území Bosny a Hercegoviny v důsledku repatriačního procesu a pomoci těmto uprchlíkům v jejich vlastní zemi. Téhož roku směřuje humanitární pomoc do Moldavska, Abcházie, Gruzie a Arménie. Ještě v tomto roce je v důsledku změny legislativy změněn statut organizace. ADRA začne fungovat jako občanské sdružení, aby dosáhla na dotace ze strany státu. Nadace ADRA souběžně zůstala a fungovala v úzké spolupráci s o. s. ADRA.

V roce 1995 pokračuje humanitární pomoc ADRY do Bosny a Hercegoviny a SRJ. Jen v tomto roce je vypraveno 12 zásilek humanitární pomoci, poslední z nich například do bosenského města Tuzly ve spolupráci s Českým výborem pro uprchlíky a Českým helsinským výborem. Část zásilky byla určena pro Romské občany (MF Dnes, 7. 12. 1995, Český výbor pro uprchlíky, 1995). Současně směřuje pomoc pro civilisty postiženými rusko-čečenskou válkou.

Rok 1996 je velmi významnou kapitolou pro fungování této organizace. Rozběhla se řada projektů. Nejvýznamnějším z nich byla rozvojová pomoc organizovaná ve městě Tešanj, která toho roku započala. Toto město leží v severní části Bosny a Hercegoviny. Před válkou mělo 48 000 obyvatel, během konfliktu přišlo do Tešanje na 15 000 uprchlíků, zejména z nedalekého města Doboj (Archiv ADRA, 2017). Toto město se po Daytonské dohodě stalo součástí Republiky srbské. Město Tešanj připadlo k Federaci Bosny a Hercegoviny. Z téhož města pocházela řada uprchlíků, kteří dostali na území ČR povolení k dočasnému pobytu a



kteří měli zájem o navrácení se do vlasti. V Tešanj bylo realizováno pod vedením občanského sdružení ADRA, v období 1996 – 1998 8 projektů.

- **Zařízení pro uprchlíky ve městě Tešanj – 1997**

V rámci tohoto projektu byl zajištěn komplexní provoz uprchlického zařízení a byla v něm zajištěna základní zdravotní péče. Byly dodány potraviny, léky, hygienické pomůcky a otop na zimní období. Pro účely dobrovolné repatriace byly dovezeny též sadbové brambory a sadbová zelenina.

Cena veřejné zakázky byla 11 707 469,70 Kč

- **Pomoc sociálně ohroženým a repatriovaným osobám ve městě Tešanj – 1997**

V rámci tohoto projektu byly zajištěny základní potřeby pro repatrianty a místní sociálně slabé obyvatele. Celkově byla poskytnuta pomoc 650 osobám, z toho 72 repatriantům, ve formě dodávek potravin, hygienických potřeb a nábytku.

Cena veřejné zakázky byla 2 498 876,11 Kč

- **Přístavba nemocnice ve městě Tešanj – 1997**

Tento projekt měl za cíl podpořit válkou zničené zdravotnictví v Bosně a Hercegovině, byl postaven třípodlažní objekt s dvěma chirurgickými sály. Na tomto projektu se podílelo i samotné město Tešanj, které vybuodovalo základy a obvodové zdivo tohoto objektu. Práce pokračovali i v nadcházejícím roce.

Cena veřejné zakázky byla 4 900 000 Kč

- **Obnova obydlí pro repatriované osoby v obci Rosulje – Obština Tešanj – 1997**

Tento projekt měl za cíl vytvořit podmínky pro návrat a trvalé usídlení repatriantů z ČR. Byly vybudovány inženýrské sítě pro sídliště deseti rodinných domů. Bylo zajištěno obydlí pro 10 bosenských rodin, včetně 4 repatriantských.

Cena veřejné zakázky byla 1 950 000 Kč

- **Obnova obydlí pro repatriované osoby ve městě Tešanj – 1997**

Tento projekt měl stejný cíl jako předešlý, jen se uskutečnil přímo v katastru města Tešanj. V rámci tohoto projektu bylo vybudováno 23 bytových jednotek pro repatrianty z ČR. Tito se do bytů nastěhovali v říjnu roku 1997.

Cena veřejné zakázky byla 3 999 544, 76 Kč

- **Pomoc oblastem repatriace – pomoc sociálně ohroženým a repatriovaným ve městě Tešanj -1998**

Tento projekt navazoval na předcházející z roku 1997, v jeho rámci byla zajištěna distribuce potravin a hygienických potřeb. Též byly poskytovány sociálně právní služby v oblastech, kam se navraceli repatrianti z ČR.

Cena veřejné zakázky byla 1 250 000 Kč

- **Pomoc oblastem repatriace – dostavba nemocnice Tešan - 1998**

Projekt navazoval na předchozí stavbu přístavby tešanjské nemocnice. V tomto roce byla dokončena její stavba a též dokončena rekonstrukce samotné nemocnice.

Cena veřejné zakázky byla 4 500 000 Kč

- **Pomoc oblastem repatriace vybavení chirurgického sálu nemocnice Tešanj - 1998**

V rámci tohoto projektu byly vybaveny chirurgické sály v nově zrekonstruované nemocnici.

Cena veřejné zakázky byla 2 600 000 Kč

Zdroj: Archiv ADRA

V roce 1996 byla též zřízena pojízdná zubní ambulance, která si vydobyla uznání za svou činnost. Vznikla tradice těchto pojízdných ambulancí, provozovaných o. s. ADRA, které později působili i v Kosovu a Srbsku. První pojízdná ambulance působila v letech 1996 až 1998 v Republice Bosna a Hercegovina. V ordinaci pracoval zubní lékař MUDr. Milan Moskala se svojí ženou Evou Moskalovou, která působila v roli zdravotní sestry. Tato pojízdná ordinace, umístěná na podvozku nákladního automobilu Liaz byla zapůjčena Ministerstvem vnitra České republiky. Během svého působení bezplatně ošetřila kolem 12000

pacientů a mimo ošetřování se posádka prováděla osvětovou činnost v místních školách. Na tuto činnost navázalo působení nového MOBIDENTU<sup>13</sup> v roce 2000. Tato nová pojízdná zubní ambulance, v hodnotě 3 257 000 Kč, byla po dobrých výsledcích předchozí spolupráce darována organizaci ADRA Ministerstvem zahraničních věcí. Ve spolupráci s českými jednotkami KFOR působila v Kosovu a později v roce 2002 v okolí Bělehradu.

Po ukončení války v Bosně a Hercegovině daytonskou dohodou se uskutečnila akce „Radost sarajevským dětem“, kdy sarajevské děti dostali výtvarné potřeby a namalovali řadu obrázků, které putovali jako výstava po deseti evropských městech. V týmu se nacházela olomoucká výtvarnice Marta Lipusová a pozdějším ředitelem ADRY Janem Bártou. Výtvarnice Marta Lipusová s ADROU spolupracovala od jejích počátků v roce 1992 (Český rozhlas Olomouc, 2014).

V roce 1997 míří pomoc v podobě sadbových brambor pro uprchlíky v okolí Bělehradu, jmenovitě do obce Ovča. Tento projekt má za cíl zajistit živobytí pro osoby z uprchlických táborů. Nadále pokračují projekty v Tešanjí. V témže roce, po katastrofických záplavách na Moravě se ADRA zapojuje do pomoci v postižených oblastech.

V roce 1998 směřuje humanitární pomoc na Ukrajinu, do Ruska a Moldávie. V Tešanjí, na rekonstrukci rodinných domů, v létě 1998, účastní čtyři brigády z České republiky, které zorganizovalo o. s. ADRA. Po vypuknutí konfliktu v Kosovu se ADRA zapojuje do pomoci i zde.

V roce 1999 se hlavním cílem stává pomoc lidem zasaženým kosovským konfliktem. Po tragickém zemětřesení v Turecku se ADRA účastní i zde. Toho roku startuje dlouhodobý projekt pomoci bangladéšským dětem BangBaby. V Tešanjí pokračují rekonstrukce domů pro sociálně slabé rodiny a to ve spolupráci v německou ADROU. V tomto roce stále proudí humanitární pomoc do Bosny a Hercegoviny.

### **7.3.2. Zhodnocení činnost**

Též česká pobočka nevládní neziskové organizace ADRA si svou činností vydobyla přední postavení mezi českými nevládními organizacemi. Stejně jako Charita ČR, tak také česká ADRA se mohla při své činnosti obrátit na pomoc svých sesterských kanceláří. Při mém hledání dokumentů o činnosti organizace ADRA se mi bohužel nepodařilo ani v archivu

---

<sup>13</sup>Zkratka, kterou se označuje mobilní zubní ambulance, používala je již ČSLA. Mobident organizace ADRA působil mimo zmíněnou BaH, Kosovo i v Moldávii.

této organizace získat dokumenty starší než z let 1995. Proto toto období není detailně zpracováno. Avšak, těžiště činnosti v bývalé Jugoslávii, humanitární i rozvojové, jak vyplývá z rozhovoru s bývalým ředitelem Rudolfem Reitzem a historie na webových stránkách organizace, leželo od roku 1996 v pomoci městu Tešanj a ve fungování pojízdné zubní ambulance. V projektech které se uskutečnili ve městě Tešanj je vidět přechod k rozvojové spolupráci, od humanitární pomoci. Vláda ČR začala po vstupu České republiky do OECD poskytovat rozvojovou pomoc a jedním z cílů této pomoci bylo právě město Tešanj, kde projekty realizovala právě občanské sdružení ADRA. Myšlenkou pojízdné zubní ambulance, která započala svou činnost 1996, bylo věnovat se oblasti, která byla po válce opomíjena, a to zdraví chrupu obyvatel. Na tomto případě, stejně jako při jiných příležitostech při působení českých organizací v zemích bývalé Jugoslávie, je vidět, že se věnovali oblasti, která byla opomenuta velkými mezinárodními, nebo zahraničními organizacemi a tím velmi přispěla do celkového rámce.

## 8. Zhodnocení činnosti českých nevládních neziskových organizací

V této kapitole je souhrnně zhodnoceno působení českých nevládních neziskových organizací, jimiž se zabývaly předešlé tři podkapitoly. Též jsou zde zkoumány hypotézy položené v kapitole Cíl Práce.

Nevládní nezisková organizace Charita ČR, spadající pod katolickou církev začala svou činnost v bývalé Jugoslávii, přesněji v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině velmi záhy po vypuknutí konfliktu a to v roce 1991. Ve své činnosti spolupracovala se sítí křesťanských Charit. Zejména s Rakouskou a Německou, což bylo velkým kladem pro tuto organizaci. Ve vybraném časovém období, tedy od vypuknutí konfliktu v bývalé Jugoslávii po roku 2000, bez přihlídnutí ke konfliktu v Kosovu, kterým se tato práce nezabývá, prováděla Charita ČR v oblasti postižené konfliktem humanitární pomoc, která se sestávala zejména ze zásilek potravin, zdravotnického materiálu, oblečení atd.

Nevládní nezisková organizace Člověk v Tísni, která vznikla jako Nadace LN, ve velmi provizorních podmínkách, bez zázemí se transformovala ve velmi významnou českou organizaci s mnoha oblastmi působnosti v ČR i ve světě. Patří k největším ve střední Evropě. Na počátku svého působení v oblasti západního Balkánu prováděla organizace humanitární pomoc a od roku 1996 i rozvojovou spolupráci, jmenovitě ve městě Maglaj. Tato rozvojová spolupráce byla umožněna v důsledku nové politiky České republiky do OECD a její nové ZRS. Právě město Maglaj se stalo místem, kam proudil tok peněz poskytnutý ČR. U této organizace, která neměla na rozdíl od ostatních žádnou oporu v sesterských organizacích v zahraničí, lze vysledovat obdivuhodný vývoj v čase.

Nevládní nezisková organizace ADRA, se podobně jako Charita ČR mohla opřít o jistou pomoc ze strany sesterských zahraničních kanceláří. Stejně jako u předešlých organizací započala svou činnost v zemích bývalé Jugoslávie aktivní humanitární pomocí. Od roku 1996 se dlouhodobě zaměřila na město Tešanj, kde proběhla řada rozvojových projektů. Stejně jako organizace Člověk v tísni v Maglaji. Česká republika skrze organizaci ADRA prováděla svoji zahraniční rozvojovou spolupráci též v Tešanji. Organizace ADRA též v tomto období započala se zajištěním činnosti pojízdné zubní ambulance, která působila později i v Kosovu.

Předkládaná bakalářská práce pracovala se třemi hypotézami. Pro připomenutí jsou zde opět uvedeny.

První hypotéza zněla, že: České nevládní neziskové organizace prováděly v zemích bývalé Jugoslávie ve vymezeném období humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci.

Druhá hypotéza zněla: Rozvojová spolupráci, kterou organizace prováděly, lze chápat jako rozvojovou pomoc i z dnešního pohledu.

Třetí hypotéza zněla: Organizace se primárně zaměřovaly na humanitární pomoc.

První hypotéza se potvrdila u dvou českých nevládních neziskových organizace, a to Člověk v tísni a ADRA ČR. Tyto organizace prováděly v daném časovém období na území bývalé Jugoslávie jak humanitární pomoc, tak i rozvojovou.

Druhá hypotéza nebyla autorem ani potvrzena ani vyvrácena. V důsledku toho, že nebyla k dispozici projektová dokumentace těch projektů, které byly označovány jako rozvojové. Domněnka že se jedná v daných případech o rozvojovou spolupráci, se opírá se o to, že projekty ADRA (ve městě Tešanj) a Člověk v tísni (ve městě Maglaj) v oficiálních dokumentech obou organizací byly uváděny jako rozvojové a též tak tak byla označována v rámci české ZRS. Je nutné si však uvědomit, že zkoumané období předcházelo vytýčeným MDGs v roce 2000. Rozvojová spolupráce i humanitární pomoc od této doby pokročila. Při detailním zkoumání projektových dokumentů by bylo možné přijít k jednoznačným závěrům. Tyto dokumenty však autorovi nebyly k dispozici, přes veškerou snahu, a tudíž zde zůstává prostor k dalšímu bádání.

Třetí hypotéza byla zcela potvrzena. Zkoumané organizace se v daném období a na daném území primárně zaměřili na humanitární pomoc.

## Závěr

První polovina devadesátých let má klíčovou roli ve formování všech tří organizací, kterými se tato práce zabírala. Přes ztíženou situaci, v jaké se Česká republika, respektive Československá, nacházela, dokázaly se organizace velmi rychle zapojit do dění v zemích bývalé Jugoslávie. Tento počin je obdivuhodný. V bouřlivé polistopadové době se našli lidé, kteří chtěli pomáhat, nejen u nás, ale i v zahraničí. A dokázali své myšlenky zrealizovat. Byli mezi nimi lidé spojení s redakcí Lidových novin. Věřící, kteří obnovili dlouholetou tradici křesťanské charity. Adventisté, kteří se u nás nebývalé míře zapojili do humanitární a rozvojové pomoci. A též mnoho nadšených dobrovolníků mimo církevní organizace. Česká republika si díky jejich působení získala v západním Balkáně velmi dobré jméno a nejen tam. V těch letech byly vybudovány základy, bez kterých by fungování dnešní rozvojové spolupráce bylo těžko myslitelné.

Nevládní neziskové organizace, kterými se tato práce zabývala, vykazovali několik podobných rysů. Všechny vznikly v poměrně krátké době po změně politické situace v roce 1989. Všechny se velmi rychle zapojili do působení v konfliktu v bývalé Jugoslávii. Charitu ČR a organizaci Člověk v Tísni (Nadace LN) spojovalo předchozí pomoc při zemětřesení v Arménii roku 1988, na straně katolické církve to byl Výbor křesťanské pomoci a ze strany Nadace LN pozdější ředitel ČvT Šimon Pánek a další dobrovolníci. Další podobností je náboženská myšlenka pomoci bližním u organizací Charita ČR a ADRA. Tyto všechny stejné znaky měli vliv na blízkou spolupráci, zejména předávání si informací během činnosti všech tří organizací na daném území. Organizace si navzájem předávali získané informace a další realie, tak důležité v často se rychle měnící situaci konfliktu. Působení v oblasti bývalé Jugoslávie bylo velmi důležité pro jejich další vývoj. Jejich činnost byla nestranná a přinesla úlevu mnoha lidem postiženým tehdeším krvavým konfliktem. Dnes tyto organizace pokračují ve stopách, které vyšlapali v těžkém období devadesátých let. Získané zkušenosti zužitkovala beze zbytku.

V této bakalářské práci byly popsány projekty tří českých nevládních neziskových organizací, které působili v devadesátých letech dvacátého století v zemích bývalé Jugoslávie<sup>14</sup>. Podařilo se v ní zmapovat činnost tří organizací: ADRA ČR Člověk v tísni, a Charita ČR. Přínosem této práce je, že prezentuje období, které dosud nebylo detailně

---

<sup>14</sup> Jak již bylo dříve u vedeno, nezabývá se konfliktem v Kosovu. V něm se opět všechny tři organizace zapojili do pomoci obyvatelům.

zmapováno. Působení všech tří organizací v daném časovém období se dosud nikdo nezabýval.

Je nutné zdůraznit, že činnost českých nevládních neziskových organizací v devadesátých letech dvacátého století v oblastí bývalé Jugoslávie přispěla k dobrému jménu České republiky. Svou prací spolu s českou vládou jednoznačně ukázali, že ČR se transformovala na vyspělý stát, schopný se účastnit rozvojové spolupráce.



## Seznam literatury

ANNO DOMINI. 1993, IV.(8). Praha: Portál.

Archiv ADRA (AA), Dokumenty z let 1994 – 2000, inv. č. neznámé.

Blaževič, I., Štětina, J. 1993. Víme, že nejsme sami. *Lidové Noviny*, 12. březen.

Brusenbauch Meislová, M., 2012. *Evropeizace české zahraniční rozvojové spolupráce*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Caritas. *Development* [online]. cca 2015 [cit. 2017-01-29]. Dostupné z WWW: <http://www.caritas.org/what-we-do/development/>.

Česká rozvojová agentura. *O nás* [online]. 2017. [cit. 2017-02-03]. Dostupné z WWW: <http://www.czechaid.cz/o-nas/>.

ČESKO. Vláda. Usnesení vlády České republiky ze dne 15. března 1995 č. 153 + P k zásadám pro poskytování zahraniční pomoci. In: *Dokumenty vlády 1995*. Dostupné z WWW:

[https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni\\_webtest.nsf/0/7897B04C221A1F30C12571B6006BDB3E](https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/7897B04C221A1F30C12571B6006BDB3E).

ČESKO. Vláda. Usnesení vlády České republiky ze dne 31. března 2004 č. 302 + P o Zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie. In: *Dokumenty vlády 2004*. Dostupné z WWW: [http://www.mpsv.cz/files/clanky/1632/uv\\_302\\_2004.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/1632/uv_302_2004.pdf).

Český rozhlas 6. *Dvacet let organizace Člověk v tísni* [online]. 2012 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: [http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/\\_zprava/dvacet-let-organizace-clovek-v-tisni--1073153](http://www.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/dvacet-let-organizace-clovek-v-tisni--1073153).

Český rozhlas Olomouc. *Marta Lipusová - obětavá matka a úspěšná keramička* [online]. 2014 [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: [http://www.rozhlas.cz/olomouc/nasihoste/\\_zprava/marta-lipusova-obetava-matka-a-uspesna-keramicka--1364159](http://www.rozhlas.cz/olomouc/nasihoste/_zprava/marta-lipusova-obetava-matka-a-uspesna-keramicka--1364159).

ČTK, Štětina, J. 1993. Konvoj ano, vojáci ne. *Lidové noviny*, 17. březen.

- Diecézní charita Brno. *Novodobé dějiny Charity na Moravě* [online]. cca 2010 [cit. 2017-01-31]. Dostupné z WWW: <http://brno.charita.cz/kdo-jsme/novodobe-dejiny-charity-na-morave/>.
- Dienstbier, J., 2006. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: příspěvek České republiky*, Praha: Rada pro mezinárodní vztahy.
- Dušková, L. et al., 2011. *Encyklopedie rozvojových studií*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Exnerová, V. et al., 2005. *Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají*, Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT.
- Fňukal, M., 2012. *Teritoriální politická organizace Západního Balkánu s důrazem na vývoj ve 20. století*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hladký, L. et al., 2001. *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hladký, L., 2005. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno: Masarykova univerzita.
- Horecká, H. et al., 1997. *Arcidiecézní charita Olomouc, Diecézní charita ostravsko-opavská: ročenka 1997*, Olomouc: Arcidiecézní charita.
- Horký, O., 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskurzy, praktiky, rozpory*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Charita Česká republika. *Charita ČR ve světě* [online]. 2016 [cit. 2017-03-23]. Dostupné z WWW: <http://svet.charita.cz/kde-pusobime/evropa-a-postsovetske-republiky/kosovo/>.
- J., La. 1993. Cesta v Bosně zarubaná. *Lidové Noviny*, 13. březen.
- Jahoda, M. et al., 2001. *Arcidiecézní charita Olomouc: ročenka 1997-2000*, Olomouc: Arcidiecézní charita.
- K., Na. 1995. Adra odváží letos dvanáctou zásilku do bývalé Jugoslávie. *MF Dnes*, 12. prosinec.
- Kolínský, P., Pánek, Š. 1993. Kamiony LN pod palbou. *Lidové Noviny*, 18. březen.
- Kopřiva, J., Havrdová, Z., Horáková, D., rok vydání neznámý. *Deset let práce a směřování České katolické charity*, Praha: CKCH.
- Kučera, M., Jemelka, F., 2012. *Charita v Olomouci 1922-2012: dějiny, osobnosti, současnost*, Olomouc: Charita Olomouc.

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2002. *ZPRÁVA O ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCI ČESKÉ REPUBLIKY*, Praha: MZV ČR.

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Deklarace dobrého humanitárního dárcovství* [online]. 2013. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: [http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni\\_vztahy/rozvojova\\_spoluprace/koncepce\\_publicace/koncepce/deklarace\\_dobreho\\_humanitarniho.html](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/koncepce/deklarace_dobreho_humanitarniho.html).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Základní přehled humanitární pomoci* [online]. 2010. [cit. 2017-01-20]. Dostupné z WWW: [http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni\\_vztahy/rozvojova\\_spoluprace/humanitarni\\_pomoc/prirucka\\_WFP\\_pro\\_nevladni\\_organizace/zakladni\\_prehled\\_humanitarni\\_pomoci.html](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/prirucka_WFP_pro_nevladni_organizace/zakladni_prehled_humanitarni_pomoci.html).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. *Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci* [online]. 2010. [cit. 2017-01-31]. Dostupné z WWW: [http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni\\_vztahy/rozvojova\\_spoluprace/koncepce\\_publicace/koncepce/zakon\\_o\\_zahranicni\\_rozvojove\\_spolupraci.html](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/koncepce/zakon_o_zahranicni_rozvojove_spolupraci.html).

Nadace při České televizi Člověk v tísni. 1995. *Výroční zpráva 1995*. Praha.

Nadace při České televizi Člověk v tísni. 1998 *Výroční zpráva 1997*. Praha.

Opršal, Z., 2014. *Mezinárodní rozvojová spolupráce: vybrané aspekty*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Pánek, Š., Klimeš, D., 2015. *Šimon Pánek – aby dobro neškodilo*, Praha: Portál.

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. *Informace v oblasti migrace na území České republiky*. [online]. 2013. [cit. 2017-03-25]. Dostupné z WWW: [http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1145\\_00.htm](http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1145_00.htm)

Pelikán, J. et al., 2016. *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Ramet, V. 2012. Linking relief, rehabilitation and development: Towards more effective aid. *Policy Briefing*. Brussels: EU.

Rosůlek, P., 2015. *Albánci a Makedonská republika (1991-2014)*, Praha: Libri.

Rozvojovka. *Zahraníční rozvojová spolupráce* [online]. 2012. [cit. 2017-03-27]. Dostupné z WWW: <http://www.rozvojovka.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace-cr>.

Suchánek, J., Horecká, H. & Jahoda, M., 1994. *Arcidiecézní charita Olomouc: ročenka 1994*, Olomouc: Arcidiecézní charita.

Štětina, J. 1993. Doba lidských skutků. *Lidové Noviny*, 20. února.

Štětina, J. 1993. Potraviny pro Bosnu. *Lidové Noviny*, 9. únor.

Štětina, J. 1993. Týden pomoci pokračuje. *Lidové Noviny*, 15. březen.

Štětina, J. 1993. Z Čech do Bosny. *Lidové Noviny*, 5. únor.

Štětina, J. 1993. Z Národní do Bosny, *Lidové Noviny*. 11. březen.

Štětina, J. 1994. Rok 1993 v Nadaci Lidových Novin, *Lidové Noviny*, 23. březen.

Štětina, J., Kolínský, P. 1993. Pomoc katolické charity předána. *Lidové Noviny*, 17. únor.

Štětina, J., Pánek, Š. 1993. Znovu do Bosny. *Lidové Noviny*, 10. březen.

UNHCR The UN Refugee Agency. *Returns to Bosnia and Herzegovina reach 1 million* [online]. 2004 [cit. 2017-04-02]. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/news/briefing/2004/9/414ffeb44/returns-bosnia-herzegovina-reach-1-million.html>.

Urban, J. (ed.) 1995. Almanach Bosna a Hercegovina: V České republice. Praha: Nadace při České televizi Člověk v tísni.

## **Příloha 1 - Rozhovor s Rudolfem Reitzem**

Rudolf Reitz je spoluzakladatel a české pobočky ADRA. Působil jako dlouholetý ředitel této organizace. Osobně se zúčastnil řady humanitárních konvojů. Je aktivní člen Církve adventistů sedmého dne.

### **Jaké jsou počátky organizace ADRA?**

Česká ADRA, tehdy ještě československá, byla založena roku 1992. Tehdy po revoluci v roce 1989 jsme byli vyzváni, abychom ADRU založili. Do té doby zde působil pouze Československý červený kříž jako jediná možná organizace, která měla pomáhat. Ujal jsem se této informace a byl jsem pověřen, abych zde ADRU spustil a domluvil podmínky. Tak byla v květnu roku 1992 založena nadace ADRA. My jsme do roku 1994 fungovali jako nadace a posléze, kvůli změně legislativy jako občanské sdružení. To bylo založeno pod ministerstvem vnitra v prosinci roku 1994 a ADRA pak začala fungovat a byla schopná přijímat finanční dotace na projekty, které zajímaly českou vládu. Směřování nadace se trochu odklonilo, začala dělat jinou práci.

### **Jak začalo působení ADRY v Jugoslávii?**

Pomáhali jsme asi patnácti tisícům uprchlíků, které česká vláda převzala a ubytovala v uprchlických táborech po celé České republice. Nebyly to kompletní rodiny. V Bosně zůstávali většinou starší chlapeci a manželé od rodin. Těm zasílali jejich příbuzní z našeho území potravinové balíčky, finanční prostředky a také dopisy, které jsme doručovali. Tehdejší telefonní spojení fungovalo zřídka. Po Daytonské dohodě česká vláda bosenské uprchlíky repatriovala.

### **Jaké jste dělali projekty na samotném území bývalé Jugoslávie?**

Pro některé z repatriovaných uprchlíků jsme stavěli domy na území Tešanje. Tato obec s námi velmi ochotně spolupracovala, protože jsme v ní prováděli humanitární pomoc i rozvojový program. V tešanjské obci jsme dostavěli nemocnici a vybudovali chirurgické sály. Za onoho času byly dokonce modernější než chirurgické sály v Sarajevu, které byly během války poškozeny. Dělali jsme tam rozvojový program pro děti z neúplných rodin, které dostávali balíčky na míru. To znamená, že se obsah balíčku měnil s věkem dítěte. Balíčky obsahovaly stravu, hygienické pomůcky, léky a oblečení. Postavili jsme tam též novou školu. Během

jednoho léta na ní jeli pracovat řemeslníci, ze Vsetína a Valašského Meziříčí, na několikátýdenní brigády, během těch prázdnin odvedli velký kus práce. Dovezli jsme tam také vyřazené lavice a židle. I toto jsme vozívali v té době.

### **Probíhaly nějaké projekty v oblasti dnešního Chorvatska?**

V Srbské krajině, která se tehdy považovala za srbské území s hlavním městem Banja Luka, jsme u Prijedoru v městečku DonjaLjubja s naší armádou působící v rámci IFOR, SFOR měli pojízdnou zubní ambulanci. Považovali jsme to za významný rozvojový projekt. Místní lidé dostávali lékařskou pomoc zdarma. Zubař prováděl všechny typy úkonů. Tento projekt financovala česká vláda. Autobus, ve kterém ambulance fungovala, jsme dostali z jejích materiálních zásob.

### **Jak jste pomáhali na srbské straně?**

V srbské obci Ovča jsme s bělehradskou organizací ADRA dělali rozvojový program pro srbské uprchlíky. Po chorvatské operaci Bouře v roce 1995, byli Srbové ze Srbské krajiny vytlačeni pryč. Ti se různými způsoby, třeba v traktorech nebo na koních snažili dostat pryč, většinou k Bělehradu. Bylo jich kolem milionu. Neměli kde být, a tak utekli do Srbska.

Řídili jsme se heslem: „Dej člověku rybu – nasytíš ho na jeden den, dej mu prut na ryby – nasytíš ho na celý život.“ Proto jsme těmto potřebným poskytli společně s bělehradskou ADROU velké množství brambor nejen k okamžité konzumaci, ale především proto, aby mohli plodinu zasadit. Lidem jsme dávali pouze ty nezákladnější věci.

### **Jakým způsobem se organizovali projekty na začátku 90. let?**

My, jakožto pracovníci nadace ADRA, jsme museli vypracovat svoje stanovy. Ty nám odsouhlasily v městské části Prahy 5, kde byla založena ADRA. Stanovy byly schváleny s tím, že nadace ADRA je humanitární organizace, která by měla především působit mimo naše území.

V roce 1994 jsme připravili podobné stanovy pro občanské sdružení, které odsouhlasilo ministerstvo vnitra. To taktéž schválili, protože v nich nebylo nic proti zájmu státu, například nic diskriminačního. Bylo to občanské sdružení, které mělo plně podpořit dvě oblasti zájmu, tedy humanitární pomoc v době katastrof, válek, nepokojů, epidemií a rozvojové programy na území, kam jsme měli přístup.

### **Dle jakých pravidel jste se při vaší činnosti řídili?**

Řídili jsme se teorií a také praxí, že je lépe pomáhat na území Bosny a Hercegoviny, Srbska, Chorvatska, Kosova a Černé Hory, než si odtud převzít patnáct milionů lidí do republiky, kde bychom se o ně starali. Myslím, že pro každý stát je lepší pomáhat lidem tam, kde bydlí, než si je vzít k sobě, protože vždy dojde ke konfliktu, v kultuře, v náboženství, v ekonomice, v historii, v pohledu na život, jak se co má a jak se co nemá. Je lépe přizpůsobit se jim na jejich území, pomoci jim a vrátit se zpět.

### **Ze zkoumání vyplývá, že všechny tři velké organizace, ADRA, ČvT, Charita spolu často spolupracovali, bylo to skutečně tak?**

Nikdy se nestalo, že by jezdili naše kamiony a současně kamiony dalších organizací. Je ale pravda, že jsme se na schůzkách velmi často scházeli, konzultovali jsme, například kudy vede bezpečná cesta. Zástupci Charity byli častokrát s námi v kamionu, například když jsme hledali cestu do Sarajeva. My jsme si navzájem nebránili, nenechávali jsme si naše know-how pro sebe. Pomáhali jsme si. V pozdější době, v roce 1997, po záplavách v České republice jsme se učili působit současně tak, abychom si nepřekáželi.

### **Co přineslo působení v bývalé Jugoslávii české odnoži organizace ADRA?**

Myslím si, že to byla významná zkušenost. Pohybovali jsme se mezi lidmi, kteří byli různého vyznání, tedy katolíci, pravoslavní i muslimové, a museli jsme dobře vycházet se všemi. Bylo to důležité především proto, že jsme s sebou nikdy neměli žádné zbraně a protože jsme se potřebovali dostat před všechna daná území.

Vybudovali jsme si v bývalé Jugoslávii výborné postavení, a to především ze dvou důvodů. Za prvé jsme vystupovali jako důvěryhodná organizace, která neměla žádný důvod dělat na daném místě rozbroje. Za druhé si místní obyvatelé velmi vážili naší činnosti.

### **Dá se během vaší činnosti v Jugoslávii vyzorovat přechod od humanitární pomoci k rozvojové?**

Když se odehraje něco podobného jako v Jugoslávii, je v první řadě třeba dovést humanitární pomoc. Pokud tam nenasadíte člověka, který by dělal logistiku a po čase by přišel se seznamem potřeb. Zda postavit školu, něco nemocnici a tak dále. Ale když jsme jeli do oblasti bez předchozí přípravy a věděli jsme, že danou oblast budeme nejprve poznávat, jako například oblast Tešanje, tak jsme tam vozili nejprve humanitární pomoc. Jakmile se v Tešanji usadil člověk, který pomoc distribuoval a byl za ni zodpovědný, tak vzápětí po

kontaktu s obštinou, tedy úřadem obce, zjistil potřeby. Musela se opravit škola a nemocnice, tak vznikl rozvojový projekt. Ten jsme vypracovali sami, nebo se toho ujala vláda. Během práce na nemocnici a opravě domů v Tešanji, přišel úsporný balíček opatření, po něm česká vláda měla problém s finančními prostředky. Všechny projekty zkrátila o třicet, čtyřicet procent. My jsme byli nuceni dotáhnout tyto projekty do konce, i když jsme dostali mnohem méně peněz, než jsme měli mít.

### **Kde mimo bývalou Jugoslávii ADRA též působila?**

ADRA vznikla v roce 1992, a to už byla válka v Jugoslávii. Nastoupili jsme do ní výrazně a rychle, neměli jsme se kde učit a sledovat, jak se to dělá jinde. V tehdejší době jsme byli nejrychleji rozvíjející se ADRA v celé Evropě. Tak jsme byli ohodnoceni vedením Evropské ADRY. Například v roce 1993 jsme byli vyzváni mongolskou vládou o pomoc. Jeli jsme tam dvěma velkými auty s vleky a jednou doprovodnou dakarkou ze závodu Paříž-Dakar. Ujeli jsme sedm a půl tisíce kilometrů do západní oblasti Mongolska a sedm a půl tisíce kilometrů zpátky. Působili jsme tam jako humanitární pomoc po jedné velké katastrofě, kdy tam bylo asi padesát stupňů mrazu a mnoho sněhu, až 1,5 metru. Jenom pro zajímavost ještě uvedu, že jsme pomáhali v Turecku, v Polsku, během Maďarských záplav, byli jsme také v Alžíru, po zemetřesení. To vše byla humanitární pomoci.

### **A rozvojové programy?**

Rozvojové programy jsme tehdy dělali v Jugoslávii, ať už ve zdravotnictví, nebo ve školství.

### **Co Vás nejvíce překvapilo na tehdejší mentalitě obyvatel bývalé Jugoslávie?**

Místní obyvatelé měli po Daytonské dohodě možnost vracet se. Ale nevím o tom, že by se někdo jako Srb dokázal vrátit mezi Chorvaty.

To nepřátelství bylo úžasně veliké, a ba dokonce ještě přetrvávalo víc mezi ženami než mezi muži.

Někteří muži, kteří společně chodili do jedné školy, byli schopni na sebe přes noc střílet, ale po válce byli schopni na to zapomenout. Ženy opouštěla nenávist vůči opozitní straně velmi těžko. Trpěly ztrátou manželů a synů ve válce, jejich domy zůstali zbořené.

Mnoho smíšených párů odcházelo do zahraničí, aby se vyhnuli řešení národnostní identity. Často se také u smíšených manželství stávalo, že muž Srb zabil svoji ženu, muslimku, nebo naopak. Až taková nenávist ve smíšených rodinách panovala.



**Zažil jste na místě nějakou nebezpečnou situaci?**

Rozhodně ano. Jednou jsme přijížděli do Sarajeva přes horu Igman. Cesta vedla přes lesy a byla ve velmi špatném technickém stavu. Před Sarajevským letišťem v obci Pale, měli srbské vojenské jednotky svoji základku, odkud stříleli. Bylo nutné jezdit tudy v noci s vypnutými světly, aby nás členové srbské vojenské jednotky nezaregistrovali. To jsme učinili, ale přesto do našeho kamionu, který jsem řídil, vojáci začali střílet, protože slyšeli hluk aut. Bylo to napínavé a nebezpečné.

## **Příloha 2 - Rozhovor s Martou Fišerovou**

Marta Fišerová působila jako tisková mluvčí Arcidiecézní Charity Olomouc a vedoucí redaktorka časopisu Caritas v letech 1997 až 2000. Od roku 2000 do roku 2003 působila jako tisková mluvčí celé Charity ČR. Osobně se zúčastnila několika cest s humanitární pomocí do bývalé Jugoslávie. O dění v na Balkáně se dodnes živě zajímá.

### **V jaké pozici jste působila?**

Pracovala jsem jako tisková mluvčí Arcidiecézní Charity Olomouc a vedoucí redaktorka časopisu Caritas, posléze jako tisková mluvčí Charity Česká republika. Výhodou mé funkce bylo, že jsem se účastnila několika humanitárních konvojů. Za to jsem dodnes velmi vděčná.

### **Dostala jste se i do nějaké nebezpečné situace?**

Snažili jsme se být vždycky maximálně opatrní. Když budu mluvit za sebe, tak nikdy.

### **Jak na činnost Charity ČR v zemích bývalé Jugoslávie pohlížela česká veřejnost?**

Veřejnost vnímala naši práci pozitivně a otevřeně. Myslím, že to bylo dáno tehdejší dobou. Po sametové revoluci byla ve společnosti i u jednotlivců velká vůle být lepším a svobodnějším. A společnost zasáhla válka na Balkáně velmi silně. Odehrávala se blízko, na „známých místech“, vždyť do Jugoslávie jezdilo i za totality mnoho lidí na dovolenou. Náhle byla cesta do Jugoslávie nemožná, a když tam lidé jeli těsně po válce, viděli zpusťšenou, zničenou zemi. Toto na českou společnost velice zapůsobilo.

### **S kým Charita při své práci spolupracovala?**

S vděčností vzpomínám na české vojáky, kteří tam v misích působili. Vždyť armáda do roku 1989 byla od vrchu až dolů zeleno rudá. A najednou člověk viděl na Balkáně, ale nejen tam, například i při povodních v roce 1997, že je to fungující profesionální a při tom lidská instituce. Měla jsem v té době pocit, že armáda předběhla ve vývoji polistopadovou společnost o pět až sedm let. Myslím, že vojáci obstáli skvěle. Byli schopní dělat „background“ nám i dalším organizacím. Byli přijímáni více méně vstřícně všemi znepřátelenými stranami. Právě proto, že měli podobnou zkušenost s komunistickou historií, s rozdělením státu, i když mírovým. Rozuměli místním lidem, to bylo neskutečně pozitivní. Armáda neziskovým organizacím hodně pomohla.

### **Jak vás přijímalo obyvatelstvo postižených oblastí? Měli jste výhodu, že jste byli z ČR?**

Pozitivně, v podstatě pro všechny důvody, které jsem vyjmenovala u české armády. Nějaké závažnější třecí plochy nevznikaly. Faktem je, že jsme v počátcích nebyli finančně zajištěni tak jako agentury OSN a velké nevládní organizace západních zemí, jako například OXFAM, nebo Caritas Internationalis. Tyto organizace dělaly velké projekty, my jsme se snažili nějakým způsobem na jejich projektech participovat a učit se.

### **Mělo působení Charity nějaká specifika, když se jedná o náboženskou organizaci?**

Charita se vždy snažila pomáhat lidem bez rozdílu rasy a náboženství. Charita spadá pod římskokatolickou církev a na Balkáně existuje mnoho náboženství. Pravoslavní Srbové, Chorvatští katolíci, Bosňáci buď katolíci, nebo muslimové, Romové, většinou pravoslavní. Po této stránce nedocházelo k nějak více vyhroceným momentům. Později v Kosovu, byl problém se srbskými pravoslavnými při návštěvě pana arcibiskupa Graubnera, kdy došlo k menšímu zaskřípání. To však bylo spíš na církevní úrovni než na humanitární.

### **Měli jste nějaká daná pravidla, podle kterých vaše činnost postupovala?**

Učili jsme se za pochodu. Jediné zkušenosti, které jsme první polovině devadesátých let měli, byly z pomoci Arménii. Přebírali jsme základní principy humanitární pomoci od našich mezinárodních partnerů. Od německé, rakouské a dalších západních charit, které měly poskytování humanitární pomoci velmi propracované. Změnilo se to až během války v Kosovu. Pomoc a projekty jsme měli již dobře zpracované, též jsme získali obrovskou zkušenost během povodní v roce 1997 u nás. Tyto nabyté zkušenosti, včetně systému spolupráce se samosprávami se daly později dobře aplikovat i v zahraničí. Toto všechno se poté odrazilo i v kvalitě a úrovni systému humanitární pomoci ve válce v Kosovu. Tehdy už vše probíhalo na profesionální úrovni.

### **S jakými problémy jste se museli tehdy potýkat?**

Byli jsme omezeni prostředky, zejména co se týče dopravy. Občas jsme narazili na problémy. Vybavuje se mi jedna úsměvná historka, která se váže ke Kosovu. Tenkrát jsme požádali Správu státních hmotných rezerv ČR o uvolnění trvanlivých potravin pro uprchlické tábory v Černé Hoře a Makedonii, kde byli kosovští Albánci, muslimové, a oni nám uvolnili zmražené vepřové maso. Naštěstí se to povedlo zadržet. Vím také, že na hranicích mívaly konvoje s humanitární pomocí občas problém s dokumenty, ale není se čemu divit, byl

válečný stav. Místo aby projeli tou nejkratší možnou trasou, tak jezdili různými objížděkami přes půl Balkánu.

### **Jaký přínos mělo pro Charitu působení v Jugoslávii?**

Přineslo jí obrovské obohacení a profesionalitu. Vyrostli tam profesionální humanitární pracovníci. Vznikl také studijní obor „humanitární práce a pomoc“ na Vyšší odborné škole Caritas v Olomouci. Co se týče společnosti celkově, tak se zde objevilo dobrovolnictví, dárcovství, solidarita lidí v tom pravém slova smyslu. Dnešní mladou generaci nepřekvapuje Tříkrálová sbírka, nebo Večer dobré vůle na Velehradě. Už je to samozřejmou součástí života společnosti, před dvaceti pětadvaceti roky to však bylo těžko představitelné. Toto všechno považuju za ohromný přínos, jak pro Charitu, tak pro společnost jako takovou.

### **Jaká pomoc probíhala na začátku devadesátých let, humanitární, nebo rozvojová?**

Zpočátku to byla klasická humanitární práce, ve smyslu dovoz potřebných věcí na místo určení. Až později Charita začala dělat projety následné pomoci a rozvojové pomoci. Například obnova obydlí v Kosovu. Na místě jsme měli našeho místního pracovníka, takového charitního styčného důstojníka, který měl kancelář v Gnjilane. Kontaktoval samosprávu, starostu, představil projekty, vyžádal si povolení, a také vytipoval rodiny, kterých by se to mohlo týkat. Zařizoval i výběr místních stavebních firem. Ale toto probíhalo až na konci devadesátých let.

### **Spolupracovali jste s dalšími organizacemi?**

V Bosně a Hercegovině jsme spolupracovali s Člověkem v tísní a s ADROU při dovozu humanitární pomoci. Charita v České republice spolupracovala s Ministerstvem vnitra, při pomoci uprchlíkům ze zemí bývalé Jugoslávie, kterým zde byl udělen status dočasného útočiště. Stát tehdy neměl žádné zkušenosti, do roku 1989 zde nebyli uprchlíci ani záchytná střediska a uprchlické tábory. V zahraničí jsme spolupracovali s konkrétními samosprávami na místě, ale hlavně s partnerskými charitními organizacemi, ať už Caritas Bělehrad, Caritas v Černé hoře ve městě Bar. Dále s Caritas Internationalis s Caritas Europa, s rakouskou a německou Charitou, s Oxfamem.

### **Nezdá se Vám, že válka v Jugoslávii je nyní zapomenutá?**

Válka na Balkáně, bohužel, stále patří mezi zapomenuté konflikty. Přitom problémy na místě přežívají. Generaci, která rozpoutala válku, dochází dech, lidé stárnou, spousta jich zemřelo, takže vášně jsou více méně utlumené. Nicméně, i když je 22 let po skončení války, dodnes se

mnoho lidí nevrátilo do svých původních domovů. Sarajevo je krásné, nově vystavené, nicméně je více muslimské. Ztratilo to svou původní rakouskouherskou pestrost a barevnost. Od konce války v Bosně tam nabývá islám stále většího významu.

### **A váš osobní zážitek?**

Když jsem byla v Sarajevu asi rok po Daytonské dohodě, bydleli jsme na sídlišti u tety Béby. Ona byla Srbka, adventistka, manžel Bosňák, kterého zastřelili za války. Měli dvojčata Davora a Davorku. Davor zmizel, když šel bojovat na stranu Bosňáků, Davorka válku přežila. Říkala takovou věc - „Vy, vaše Evropa na Bosňáky zapoměla, muslimové nám pomáhali“. Myslím, že měla pravdu. Po válce v Sarajevu stály samé rozstřílené budovy, v jejich oknech byly místo skla igelity s logy UNHCR a UNPROFOR, nejvíce však byl vidět červený půlměsíc. V poslední době si v Bosně staví Kuvajťané a šejkové ze Saudské Arábie obrovské rezidence. Pro většinu místních Bosňáků je to cizorodý prvek. Myslím, že kvůli nim i kvůli mnoha dalším lidem bývalé Jugoslávie bychom neměli zapomínat, že Balkán je také součástí Evropy.